

Gemeentelijke uitvaarten

Een onderzoek naar de uitvoeringspraktijk

Klaas van de Beek

Jan Willem van der Wilt

Henk van Deutekom

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	2
Inleiding	3
Samenvatting en conclusies	5
H.1 Algemeen.....	8
H.2 Kosten.....	16
H.3 Arbeidstijd	22
H.4 Uitvaartorganisaties	24
H.5 Vormgeving	31
Bijlage: vragenlijst.....	40

Inleiding

Als niemand zorgdraagt voor een uitvaart, is de burgemeester verantwoordelijk. Die verplichting is wettelijk verankerd in de artikelen 20 t/m 22a van de Wet op de lijkbezorging (Wlb). Dat wettelijk kader is echter uiterst summier en biedt weinig houvast voor de uitvoering van deze taak door de burgemeester. Uit signalen van het platform Wet op de lijkbezorging van Stichting Stimulansz is het beeld ontstaan, dat de uitvoeringspraktijk binnen gemeenten een grote verscheidenheid kent. Die verscheidenheid in uitvoering vormde het startpunt van een breder onderzoek naar de wijze waarop invulling wordt gegeven aan zgn. 'gemeentelijke uitvaarten', dwz. uitvaarten op last van de burgemeester.

Het onderzoek gaat echter verder dan de uitvoeringspraktijk. Omdat tot dusver nimmer enig landelijk onderzoek heeft plaatsgevonden, en gemeentelijke uitvaarten evenmin door het CBS of anderszins landelijk worden geregistreerd, is tevens als doel voor dit onderzoek gesteld om een landelijk beeld te krijgen van aantallen gemeentelijke uitvaarten en de daarmee gemoeide kosten.

Ten slotte is het onderzoek bedoeld om een antwoord te krijgen op de vraag of er verschillen in uitvoering vastgesteld kunnen worden tussen gemeenten in relatie tot hun inwonertal. Uit een groot aantal gesprekken die wij inmiddels met gemeente-ambtenaren hebben gevoerd, hebben wij de indruk gekregen dat grotere gemeenten op een aantal onderdelen in de regel andere keuzes maken dan kleinere. Om meer helderheid te krijgen hebben wij in deze rapportage bij de bespreking van de vragen een onderscheid gemaakt tussen kleine gemeenten (tot 40.000 inwoners, 143 reacties), middelgrote gemeenten (van 40.000 tot 100.000 inwoners, 43 reacties) en grote gemeenten (100.000 inwoners of meer, 16 reacties)¹.

Met deze onderverdeling wordt aangesloten bij de recent door de Minister van Binnenlandse Zaken genoemde ondergrenzen voor de omvang van gemeenten dan wel samenwerking tussen gemeenten². Een onderscheid naar inwonertal kan behulpzaam zijn om inzicht te verkrijgen in de vraag in hoeverre er enige relatie is tussen gemeentegrootte en aantallen, kosten en wijze van uitvoering van gemeentelijke uitvaarten. Per thema zal deze relatie besproken worden. Op die wijze ontstaat ook een referentiepunt voor gemeenten en kan de eigen uitvoeringspraktijk daarmee vergeleken worden.

Verantwoording

Deze rapportage vormt een vertaling van de uitkomsten van een landelijke enquête, die naar alle 415 gemeenten³ is opgestuurd. Om de gewenste informatie te verkrijgen hebben wij verschillende vraagtypen gebruikt: open vragen, dichotome vragen (ja/nee), meerkeuzevragen en schaalvragen. Wij hebben naar feiten en gegevens, maar ook naar meningen gevraagd. Dit onderzoek is erop gericht om een globaal beeld bij de uitvoeringspraktijk te verkrijgen, en heeft niet de pretentie een alomvattend en exacte weergave van de werkelijkheid te geven. Wij hebben daarom gekozen voor een onderzoek in de breedte, dat op onderdelen aanleiding kan geven tot verdiept vervolgonderzoek. Omdat het taakveld 'gemeentelijke uitvaarten' een behoorlijke omvang heeft, konden ook niet alle vragen gesteld worden, die beantwoord moeten worden om een compleet beeld van de uitvoeringspraktijk te krijgen. Het onderzoek heeft daarom ook vooral een verkennend karakter.

¹ Tot de respondenten behoort ook een drietal samenwerkingsverbanden, t.w. Drechtsteden, de K5-gemeenten en de BEL-combinatie. Deze samenwerkingsverbanden vertegenwoordigen resp. 7, 5 en 3 gemeenten. Ze zijn namens de deelnemende gemeenten belast met de uitvoering van gemeentelijke uitvaarten. De samenwerkingsverbanden zijn als eenheid aangemerkt voor deze rapportage. Informatie per deelnemende gemeente is niet verkregen.

² Door de huidige Minister van BZa is de ondergrens voor de omvang van gemeenten aanvankelijk gesteld op 100.000+, naderhand bijgebogen naar 40-60.000 inwoners. De 40.000-inwonergrens is geruime tijd ondergrens voor herindeling geweest. Voor wat betreft intergemeentelijke samenwerking op belangrijke dossiers als de transitie van de jeugdzorg en AWBZ is 100.000+ op dit moment het streven.

³ Stand 31-12-2012

De onderzoeksresultaten zijn op een aantal onderzoeksthema's verbonden met eerder kwalitatief onderzoek door studenten van de CHE. Het betreft onderzoek naar de uitvoering van gemeentelijke uitvaarten in het kader van de verdiepingsminor 'Public affairs'⁴ en binnen de zgn. onderzoeksstage van een tweetal derdejaars studenten BedrijfskundeMER⁵. Tevens hebben wij bij het verrijken van onderzoeksresultaten gebruik gemaakt van informatie over de uitvoeringspraktijk die volgde uit gesprekken met gemeenteambtenaren die lid zijn van het Platform Wet op de lijkbezorging van Stichting Stimulansz.

Mede gelet op de zeer hoge bruikbare respons van 52% (214 van de 415 gemeenten) gaan wij er vanuit dat de getrokken conclusies in voldoende mate gedragen kunnen worden door de uitkomsten van dit onderzoek. Voor een uitvoeriger bespreking van de wijze waarop dit onderzoek heeft plaatsgevonden kan de verantwoording van dit onderzoek worden geraadpleegd⁶.

Co-productie

De uitvoering van dit onderzoek is ondersteund door Stichting Stimulansz, kenniscentrum voor werk en inkomen, welzijn en gezondheidszorg. Stimulansz organiseert jaarlijks een platformbijeenkomst 'Wet op de lijkbezorging', waar gemeenteambtenaren die bij de uitvoering van gemeentelijke uitvaarten betrokken zijn, ervaringen kunnen uitwisselen en praktijkvragen kunnen bespreken. Bij het vorm geven van de enquête en het verwerken van informatie is dankbaar gebruik gemaakt van hun 'feedback'. Zodoende is een prettige coproductie tot stand gekomen.

Leeswijzer

De opbouw van deze rapportage is als volgt: Na de inhoudsopgave treft u de samenvatting en belangrijkste conclusies aan. Vervolgens wordt per onderzoeksthema een hoofdstuk besteed aan een bespreking van de reacties op de over dat thema gestelde vragen. De in de afgenomen enquête per thema opgenomen vragen vormen daarbij de leidraad voor de lezer. Ieder hoofdstuk bestaat uit een korte bespreking van het thema, een weergave van de vragen en een samenvattende bespreking van de reacties op die vragen.

Ede, mei 2013

Klaas van de Beek,
derdejaars student BedrijfskundeMER Christelijke Hogeschool Ede

Jan Willem van der Wilt,
derdejaars student BedrijfskundeMER Christelijke Hogeschool Ede

Henk van Deutekom,
docent-onderzoeker Christelijke Hogeschool Ede

⁴ Vierdejaars verdiepingsminor HBO BedrijfskundeMER studiejaar 2012-2013

⁵ studiejaar 2012-2013

⁶ Op aanvraag beschikbaar

Samenvatting en conclusies

1. Aantal gemeentelijke uitvaarten

Op basis van de uitkomsten van de enquête vinden jaarlijks circa 1.800 gemeentelijke uitvaarten plaats in Nederland. Dat aantal is al enkele jaren redelijk stabiel. De verdeling over kleine, middelgrote en grote gemeenten is niet evenredig. Vinden in kleine gemeenten gemeentelijke uitvaarten gemiddeld eens per jaar plaats, bij middelgrote gemeenten is dat 6 en bij grote gemeenten gemiddeld zelfs 40 keer per jaar. Wordt het aantal uitvaarten gerelateerd aan het aantal inwoners, dan vindt bij eenzelfde aantal inwoners, een gemeentelijke uitvaart in een middelgrote gemeente 2 keer en in een grote gemeente 4 keer zo vaak plaats dan in een kleine gemeente. Er zijn grote verschillen in aantallen te zien tussen gemeenten van vergelijkbare omvang. Opmerkelijk is dat onder ambtenaren circa de helft niet verwacht dat het aantal gemeentelijke uitvaarten zal toenemen. Ruim een derde verwacht dat wel. Opvallend is dat van de grote gemeenten bijna twee derde van de ambtenaren een toename verwacht, waar dat onder kleine gemeenten ongeveer een derde is. De onderzoeksresultaten en een recente steekproef onder 8 gemeenten over het eerste kwartaal 2013 vormen echter geen onderbouwing voor de veronderstelling dat het aantal gemeentelijke uitvaarten in een groot aantal gemeenten toeneemt. Hooguit zijn er enkele aanknopingspunten om aan te nemen dat sprake is van een lichte stijging van het totale aantal gemeentelijke uitvaarten in Nederland.

2. Kosten van de uitvoering

Het totaalbedrag aan uitgaven voor gemeentelijke uitvaarten (programmamakosten) bedraagt naar schatting circa 3,8 miljoen euro per jaar. Naast uitgaven staan er ook ontvangsten, uit verhaal op de nalatenschap of op nabestaanden. Deze ontvangsten bedragen naar schatting circa 50% van de uitgaven. De ontvangsten wegen daarmee vermoedelijk ruimschoots op tegen de overige (apparaats)kosten, w.o. de kosten van het gemeentelijk personeel. De totale last van gemeentelijke uitvaarten is daarom vermoedelijk lager dan 3,8 miljoen euro. Een berekening van de gemeentelijke apparaatskosten kan op basis van de enquête niet worden gemaakt.

De gemiddelde kosten van een gemeentelijke uitvaart lopen sterk uiteen, variërend van € 1.250 (Buren, 2010 en 2011) tot € 5.318 (Leidschendam-Voorburg, 2011). Een belangrijke kostencomponent bij begrafenissen wordt gevormd door de grafkosten. In ruim 40% van de gemeenten die bij een gemeentelijke uitvaart voor begraven kiest, worden alle grafkosten doorberekend. In één op de vijf gemeenten worden deze kosten niet doorberekend. De verschillen tussen kleine, middelgrote en grote gemeenten zijn op dit punt gering. Ruim 60% van de respondenten geeft aan beperking van de uitvaartkosten (zeer) belangrijk te vinden. Ook in dit opzicht zijn er geen grote verschillen tussen de categorieën gemeenten waar te nemen.

Negen van de tien gemeenten proberen de kosten verbonden aan de gemeentelijke uitvaart te verhalen op de nalatenschap of op de nabestaanden. Zeer gebruikelijk is het dat dit gebeurt door opengevallen banksaldi en tegoeden aan uitkeringen e.d. in te vorderen. Kleine gemeenten maken minder structureel gebruik van deze opties dan (middel)grote gemeenten. Minder dan de helft van de gemeenten gaat over tot het verkopen van bezittingen. In een beperkt aantal gevallen wordt ook via andere wegen verhaal gezocht. Op dit punt zijn er geen grote verschillen tussen kleine, middelgrote en grote gemeenten waar te nemen.

3. Verschil tussen kleine en grotere gemeenten

Er bestaan tussen kleine en (middel)grote gemeenten op een groot aantal punten belangrijke verschillen in de wijze waarop zij in het algemeen uitvoering geven aan de wettelijke taak m.b.t. gemeentelijke uitvaarten. In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat grote gemeenten de uitvoering een meer gestructureerd karakter hebben gegeven en deze taak eerder als een onderdeel van de gemeentelijke sociale zekerheid beschouwen, dan kleine gemeenten. Daarnaast zetten grote gemeenten in het algemeen sterker in op het beperken van kosten. Dat

uit zich in het vaker dan kleine gemeenten aanspreken van nabestaanden om zorg te dragen voor de uitvaart, het vaker overgaan tot kostenverhaal en consequenter en vaak voor een kortere periode maken van afspraken met uitvaartondernemers over de dienstverlening. Daar tegenover staat dat grote gemeenten in het algemeen ruimhartiger zijn in het bieden van extra voorzieningen bij een gemeentelijke uitvaart. Dat kan een reden zijn dat kleine gemeenten in het algemeen minder betalen voor de dienstverlening van uitvaartondernemers. Maatschappelijke instellingen worden bij grote gemeenten vaker betrokken bij een uitvaart dan in kleine gemeenten. Bij grote gemeenten is dit vaak een zorginstelling, bij kleine gemeenten vaker een religieuze instelling. Ten slotte is de burgemeester in kleine gemeenten vaker betrokken bij gemeentelijke uitvaarten dan in grote gemeenten.

4. Vormgeving uitvaarten

Er is een grote verscheidenheid tussen gemeenten in de wijze waarop de uitvaart wordt vormgegeven. De meeste gemeenten kiezen bij gemeentelijke uitvaarten voor begraven. Een klein aantal altijd, de meeste in beginsel, tenzij crematie de (vermoedelijke) wens van de overledene was. Er is in dit opzicht geen groot verschil tussen kleine en (middel)grote gemeenten. Eén op de zes gemeenten houdt de uitvaart sober en beperkt zich puur tot de begrafenis of crematie. De andere gemeenten doen iets extra's, variërend van het meegeven van de as aan nabestaanden, tot het voordragen van een gedicht. Grote gemeenten zijn in het algemeen ruimhartiger met het bieden van extra's dan kleine.

De wijze waarop gemeenten vorm geven aan de uitvaart, staat soms op gespannen voet met de bedoelingen van de wetgever. Dat is bijvoorbeeld het geval als respondenten aangeven altijd tot crematie over te gaan of geen rekening houden met de (vermoedelijke) wens van de overledene.

5. Samenwerking met maatschappelijke instellingen

Bij een terugtrekkende overheid ontstaat een groter speelveld voor maatschappelijke instellingen. De meeste respondenten geven echter aan maatschappelijke instellingen niet actief te betrekken bij gemeentelijke uitvaarten. Slechts één op de vier gemeenten betreft soms, vaak of altijd maatschappelijke instellingen bij de uitvaart. Zijn het in kleine en middelgrote gemeenten vooral kerken, moskeeën e.a. religieuze instellingen, bij de grote gemeenten gaat het m.n. om maatschappelijke instellingen als leger des heils, ggz-instellingen en 'anderen' die aan de vormgeving van de uitvaart bijdragen. De rol die deze organisaties bij de uitvaart spelen varieert. Is het bij de grote gemeenten vooral het verzorgen van de rouw- of afscheidsdienst, bij middelgrote en kleine gemeenten komt het naar verhouding vaker voor dat een gedicht wordt voorgedragen of een toespraak gehouden. Drie respondenten geven aan dat de instelling ook de uitvaart bekostigt.

6. Rol en kosten uitvaartorganisaties

In iets minder dan de helft van de gemeenten zijn vaste afspraken gemaakt met uitvaartondernemers. Opvallend is dat (middel)grote gemeenten verhoudingsgewijs veel vaker vaste afspraken met uitvaartondernemers hebben gemaakt dan kleine gemeenten. Bovendien hebben grote gemeenten vaker dan kleine gemeenten kortlopende afspraken (één of twee jaar). Gemeentelijke uitvaarten worden in 70% van de gemeenten uitgevoerd door andere uitvaartorganisaties dan door 'de grote drie', Monuta, Yarden en Dela. Kleine gemeenten hebben veel vaker dan (middel)grote gemeenten vaste afspraken gemaakt met *andere* uitvaartorganisaties. De kosten die gemeenten betalen aan de uitvaartondernemer bedragen volgens de enquête voor een begrafenis gemiddeld € 2.366 en voor een crematie € 2.253. Kleine gemeenten betalen doorgaans minder voor een begrafenis of een crematie dan (middel)grote gemeenten. Het verschil tussen kleine en grote gemeenten bedraagt ruim € 300 bij een begrafenis en een kleine € 200 bij een crematie. Voor middelgrote gemeenten zijn de verschillen iets kleiner. Slechts een klein aantal respondenten vindt de kosten die de uitvaartondernemer in rekening brengt te hoog. Verreweg het grootste deel (ruim 80%) vindt dat niet of heeft geen

mening. Wel vinden vrijwel alle respondenten dat het in meer of mindere mate van belang is om gemeentelijke uitvaarten goedkoper te realiseren.

7. Gemeentelijke organisatie

Gemeentelijke uitvaarten vallen vaker onder de verantwoordelijkheid van de werkeenheid 'burgerzaken' dan van andere eenheden, zoals 'sociale zaken'. Geldt voor kleine gemeenten, dat 'burgerzaken' meestal verantwoordelijk is, in grote gemeenten is dit juist 'sociale zaken'. Hoe kleiner de gemeente, hoe vaker 'burgerzaken' verantwoordelijk is. Daarentegen geldt dat hoe groter de gemeente, hoe vaker 'sociale zaken' met deze taak is belast. Die relatie is ook, zij het in minder sterke mate, aanwezig m.b.t. beleidsregels of werkinstructies. De onderzochte kleinere gemeenten hebben in de regel minder vaak dergelijke richtlijnen vastgesteld. De deelnemende grote gemeenten op één na altijd. Op grond van de uitkomsten van de enquête kan niet worden vastgesteld dat er een wezenlijk verschil in uitvoering van gemeentelijke uitvaarten is tussen gemeenten die de uitvoering bij burgerzaken, dan wel elders hebben ondergebracht. Wel is opmerkelijk dat kleine gemeenten, die de uitvoering bij burgerzaken hebben ondergebracht, vaker dan grote gemeenten overgaan tot een sobere uitvoering, waar deze uitvoering is ondergebracht bij sociale zaken.

Van de respondenten geven 9 op de 10 aan dat in de eigen gemeentelijke organisatie voor gemeentelijke uitvaarten minder dan 0,5 FTE gereserveerd is. Een enkele gemeente zit daar boven. Het betreft m.n. de grotere gemeenten. Het overgrote deel van de gemeenten geeft aan een gemeentelijke uitvaart in minder dan 10 uur te kunnen afwikkelen. Voor een klein aantal gemeenten geldt een tijdsinvestering van 10 tot 20 uur en voor een enkele gemeente 20 uur of meer.

8. Rol nabestaanden

Negen van de tien gemeenten benaderen nabestaanden, voordat opdracht wordt gegeven voor een gemeentelijke uitvaart. Naar verhouding hebben grote gemeenten dat vaker als beleid dan kleine gemeenten. Negen van de tien gemeenten die nabestaanden benaderen, nemen in ieder geval contact op met eerstegraads bloedverwanten. Een wat kleiner aantal benadert evt. tweedegraads bloedverwanten en sommige gemeenten zoeken ook naar andere nabestaanden met het verzoek om zorg te dragen voor (een deel van de) uitvaart. Eén maal wordt daarbij de werkgever genoemd.

9. Betrokkenheid burgemeester

In de regel is de wettelijke taak om zorg te dragen voor gemeentelijke uitvaarten gemandateerd aan één of meerdere ambtenaren. Naar mate het inwonertal stijgt komt het minder vaak voor dat de burgemeester is betrokken is bij de uitvoering. Grote gemeenten betrekken de burgemeester verhoudingsgewijs het minste bij een gemeentelijke uitvaart. Wat de aard van de betrokkenheid is, is niet onderzocht.

Hoofdstuk 1. Algemeen

Onder het thema 'algemeen' is een aantal verschillende onderwerpen opgenomen. Naast informatie over de positionering van de gemeentelijke taak binnen de ambtelijke organisatie en over het al dan niet hanteren van beleidsregels/werkinstructies, is ook gevraagd naar aantallen gemeentelijke uitvaarten en de wijze waarop nabestaanden worden betrokken bij gemeentelijke uitvaarten. De vragen 1 en 3 betreffen vragen naar de naam van de verantwoordelijke gemeenteambtenaar en de gemeente. Deze vragen worden verder niet besproken.

Vraag 2. 'Welke afdeling is verantwoordelijk voor de afhandeling van gemeentelijke uitvaarten?'

Zicht op de organieke positionering van de functionaris(sen) die belast is/zijn met de zorg voor gemeentelijke uitvaarten, kan van belang zijn voor het bepalen van de specifieke ondersteuningsbehoefte. Dit aspect hangt samen met de vraag of er enige relatie kan worden vastgesteld tussen organieke positionering en de taakinvulling m.b.t. gemeentelijke uitvaarten. Het verhalen van kosten van gemeentelijke uitvaarten is binnen het taakveld van de werkeenheden burgerzaken bijvoorbeeld een niet gebruikelijk bestanddeel van de werkzaamheden. Voor medewerkers die binnen een organisatorische eenheid, belast met de uitvoering van de gemeentelijke sociale zekerheid, werkzaam zijn, zal dit in de regel anders liggen. Terugvordering en verhaal van kosten maken een vast onderdeel uit van het takenpakket 'gemeentelijke sociale zekerheid'.

Gevraagd is naar de 'afdeling' die verantwoordelijk is voor de afhandeling van gemeentelijke uitvaarten. Deze open vraag is als volgt beantwoord:

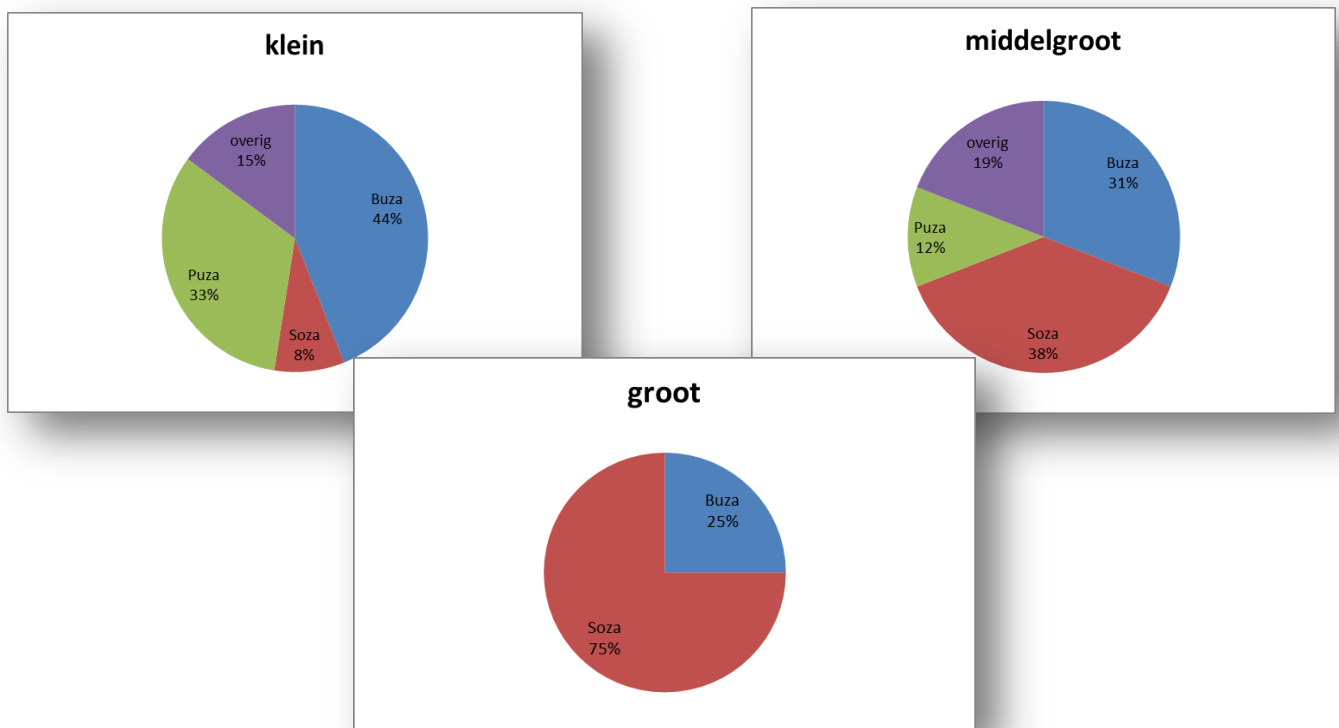
- in 78 gemeenten (39%) behoort deze verantwoordelijkheid tot het takenpakket van de werkeenheden 'burgerzaken'⁷;
- in 40 gemeenten (20 %) behoort deze verantwoordelijkheid tot het takenpakket van de werkeenheden 'sociale zaken'⁸;
- in 51 gemeenten (26 %) behoort deze verantwoordelijkheid tot het takenpakket van de werkeenheden 'publiekszaken'⁹;
- in 29 gemeenten (15 %) behoort deze verantwoordelijkheid tot het takenpakket van een andere werkeenheden. Dat varieert van 'beheer openbare ruimte' (Waddinxveen) tot 'programmabureau veiligheid' (Tiel).

Opmerkelijk is dat de verantwoordelijkheid voor gemeentelijke uitvaarten in de geëncquêteerde gemeenten meestal belegd is bij de werkeenheden 'burgerzaken'. Uit de volgende diagrammen blijkt echter dat dit zeer verschillend is bij kleine en grote gemeenten. Onderverdeeld naar inwonertal geeft dit het volgende beeld:

⁷ In een tiental gevallen wordt het Klantencontactcentrum, de gemeentebalie, frontoffice o.i.d. genoemd. In de regel worden dergelijke functies tot de werkeenheden 'burgerzaken' gerekend of vallen deze samen met burgerzaken onder een grotere afdeling/sector 'publiekszaken' o.i.d.. Om onzekerheid uit te sluiten zijn deze organisatorische eenheden uit deze categorie genomen en tot de categorie 'publiekszaken' gerekend. Wel moet ook hierbij worden aangetekend, dat er geen sluitende omschrijvingen bestaan van het takenpakket van 'burgerzaken', zodat het ook denkbaar is dat taken die tot het werkveld van 'sociale zaken' behoren, ook onder burgerzaken worden gepositioneerd.

⁸ 'Sociale zaken' is in dit geval een containerbegrip voor het brede taakveld van de gemeentelijke welzijn, sociale zekerheid en arbeidstoeleiding. Het kan dan gaan om medewerkers die de Wmo uitvoeren, tot medewerkers die werkzaam zijn bij de afdeling 'verhaal en terugvordering' van uitkering

⁹ 'publiekszaken' is evenals 'sociale zaken' een containerbegrip. Doorgaans zal in ieder geval het taakveld 'burgerzaken' daaronder ressorteren, soms ook (althans enige taken m.b.t.) het taakveld 'sociale zaken'.

Geldt voor kleine gemeenten, dat 'burgerzaken' meestal verantwoordelijk is, in grote gemeenten is dit juist 'sociale zaken'. Bij middelgrote gemeenten is het beeld evenwichtiger en ligt de uitkomst in ergens halverwege. Zo beschouwd lijkt er een relatie te zijn tussen inwonertal en organisatorische positionering. Hoe kleiner de gemeente, hoe vaker 'burgerzaken' verantwoordelijk is. Daarentegen geldt dat hoe groter de gemeente, hoe vaker sociale zaken met deze taak is belast. Dat welhaast causale verband wordt nog eens ondersteund door het gegeven dat van de 50 kleinste gemeenten, 34 van hen gemeentelijke uitvaarten onder 'burgerzaken' hebben gepositioneerd, terwijl van de 10 grootste gemeenten er 9 zijn die de verantwoordelijkheid voor deze taak bij 'sociale zaken' hebben ondergebracht.

Naar redenen om voor een bepaalde organisatorische positionering te kiezen hebben wij niet gevraagd. Uit gesprekken met gemeente-ambtenaren hebben wij begrepen dat voor grote gemeenten de relatie met het taakveld 'sociale zaken' meerwaarde heeft. Het gaat bij gemeentelijke uitvaarten meer dan incidenteel om personen die al bij de eigen organisatie bekend zijn, omdat ze onder de doelgroep van 'sociale zaken' vallen. Bovendien geven enkele gemeente-ambtenaren aan dat kennis van de sociale regelingen, met name m.b.t. bijzondere bijstand en bijstandsverhaal, een pluspunt is bij het uitvoeren van deze taak. Wij hebben de indruk dat voor kleine gemeenten in de regel geldt dat het verzorgen van gemeentelijke uitvaarten vooral een praktisch vraagstuk is, waarbij minder nadrukkelijk naar raakvlakken met het werkveld 'sociale zaken' wordt gekeken. Gezegd moet worden dat dit slechts een indruk is.

Uit de enquête blijkt dat er een aantal opmerkelijke verschillen kunnen worden aangewezen tussen de (middel)grote en kleine gemeenten voor wat betreft de wijze waarop in het algemeen uitvoering wordt gegeven aan gemeentelijke uitvaarten. Opmerkelijk is bijvoorbeeld, dat waar kleinere gemeenten gemeentelijke uitvaarten in de regel bij burgerzaken onderbrengen, deze gemeenten ook regelmatig tot een sobere aanpak van gemeentelijke uitvaarten besluiten¹⁰. Daarentegen hebben (middel)grote gemeenten deze taak veel vaker bij sociale zaken ondergebracht en kleden zij een gemeentelijke uitvaart vaker aan met extra voorzieningen, zoals een bloemstuk, koffie schenken en een gedicht voordragen, en dat des te meer, naar mate de gemeente groter is¹¹.

¹⁰ Van de 25 kleinste gemeenten, zijn er 10 die slechts de uitvaart regelen (geen extra voorzieningen). Van deze gemeenten hebben 5 deze taak ondergebracht bij burgerzaken, 2 bij publiekszaken, 1 bij sociale zaken en 2 bij een andere afdeling. van de 10 grootste gemeenten hebben er 9 gemeentelijke uitvaarten ondergebracht bij sociale zaken, en verstrekken zij alle extra voorzieningen. Zie verder Hoofdstuk 5 'vormgeving'

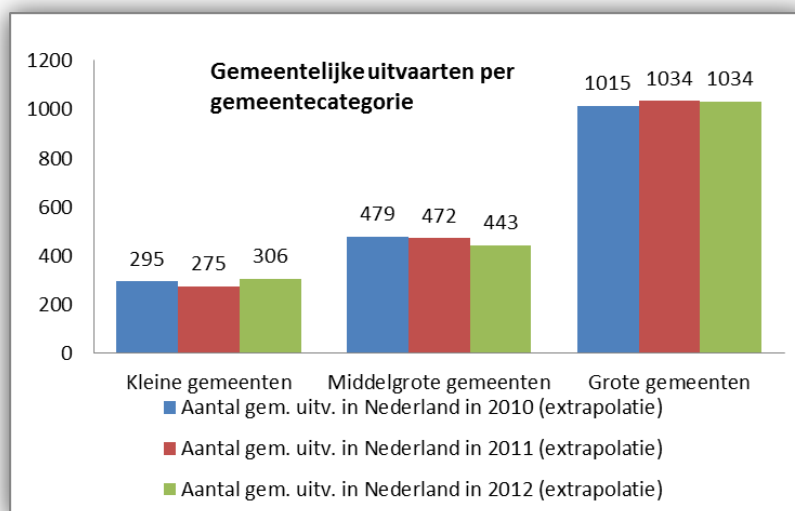
¹¹ Zie ook Hoofdstuk 5 met als thema: 'vormgeving'

Vraag 4. Hoeveel gemeentelijke uitvaarten heeft uw gemeente de afgelopen periode verzorgd?

Het afgelopen decennium zijn in Nederland jaarlijks tussen de 135.000 en 140.000 personen overleden. Dit aantal fluctueert slechts in geringe mate. Wel is opmerkelijk dat in 2012 in Nederland circa 5.000 personen meer zijn overleden dan in 2011¹². Dat is een groei van circa 3,7 %. Voor het eerst sinds jaren is daarmee het aantal sterfgevallen aanzienlijk gestegen. Ondanks de vergrijzing in het afgelopen decennium was het aantal sterfgevallen tot 2012 vrij stabiel. Het was tot dusver niet bekend welk aandeel op het totaal wordt gevormd door gemeentelijke uitvaarten. Gelet op de gegeven antwoorden op deze vraag zijn dat er voor de 212 gemeenten die gereageerd hebben over

- 2010 803 sterfgevallen,
- 2011 801 en in
- 2012 (schattenderwijs¹³) 800 sterfgevallen.

Het aantal gemeentelijke uitvaarten mag op grond van deze uitkomsten over de afgelopen jaren dus als behoorlijk stabiel worden aangemerkt. Extrapolerend naar alle 415 gemeenten en rekening houdend met het grote aandeel van de gemeente Amsterdam¹⁴, levert dit op dat in de periode 2010 t/m 2012 jaarlijks naar schatting *circa 1.800* gemeentelijke uitvaarten hebben plaatsgevonden¹⁵. Voor de concrete berekening verwijzen wij naar de verantwoording.

Het aantal gemeentelijke uitvaarten bedraagt over de periode 2010 t/m 2012 gemiddeld circa 1,3 % van het aantal sterfgevallen per jaar. M.a.w. ongeveer *één op de 75 sterfgevallen* heeft in deze periode in Nederland jaarlijks tot een gemeentelijke uitvaart geleid.

¹² 2010: 136.058 ; 2011: 135.741; 2012: 140.709. Bron: www.cbs.nl/statweb/publications

¹³ Zie voor de berekeningswijze de verantwoording van dit onderzoek, op verzoek verkrijgbaar

¹⁴ Jaarlijks goed voor circa 400 uitvaarten

¹⁵ Zij het dat enige bandbreedte moet worden aangehouden, gelet op de ruime onzekerheidsmarges m.n. m.b.t. de grote gemeenten. Zie verder de toelichting bij de berekening zoals opgenomen in de verantwoording

Wordt een onderscheid naar gemeentegrootte gemaakt, dan leidt dit tot het volgende overzicht:

Gemeentegrootte	Gemiddeld aantal uitvaarten per jaar per gemeente (afgerond)	Gemeentelijke uitvaart per aantal inwoners
Kleine gemeenten	1	1 op 20.415 inwoners
Middelgrote gemeenten	6	1 op 11.530 inwoners
Grote gemeenten	40	1 op 4.678 inwoners
Alle gemeenten	4	1 op 9.131 inwoners

Het is weinig verrassend dat in (middel)grote gemeenten in absolute zin meer gemeentelijke uitvaarten voorkomen dan in kleine gemeenten. Dit is echter ook het geval als het aantal gemeentelijke uitvaarten wordt gerelateerd aan het gemiddeld aantal inwoners per categorie. De verhouding tussen kleine, middelgrote en grote gemeenten bedraagt dan over de afgelopen drie jaar ongeveer één staat tot twee, staat tot vier (bij grote gemeenten komt een gemeentelijke uitvaart bij eenzelfde inwoners vier keer zo vaak voor als bij een kleine gemeente).

De enquête heeft geen oorzaken voor het relatieve verschil in aantallen gemeentelijke uitvaarten per categorie blootgelegd. De veronderstelling dat de financiële en psychosociale problematiek in stedelijke gebieden (grote gemeenten) groter is dan in kleinere (plattelands)gemeenten en dat dit doorwerkt in het aantal gemeentelijke uitvaarten, lijkt niet gewaagd. Zo zal ook het verschil in sociaaleconomische structuur bij een aantal grotere gemeenten verband kunnen houden met de onderlinge verschillen in aantallen gemeentelijke uitvaarten. Dat kan een verklaring zijn van opmerkelijke verschillen tussen gemeenten binnen dezelfde of een andere gemeentecategorie. Zo zijn er in Heerlen¹⁶ (een middelgrote gemeente) in 2010 en 2011 ieder jaar 20 gemeentelijke uitvaarten geweest, terwijl in Eindhoven, qua inwonertal ruim twee keer zo groot¹⁷, over die jaren respectievelijk 14 en 16 gemeentelijke uitvaarten hebben plaatsgevonden.

Vraag 5. Verwacht u een toename van het aantal gemeentelijke uitvaarten?

Gevraagd naar verwachtingen voor de komende jaren, dan blijkt dat ongeveer 37% van de respondenten een toename van het aantal uitvaarten verwacht, circa de helft van de respondenten verwacht daarentegen geen toename. Circa 14% heeft geen mening. Factoren die voor de respondenten die een toename verwachten van belang zijn:

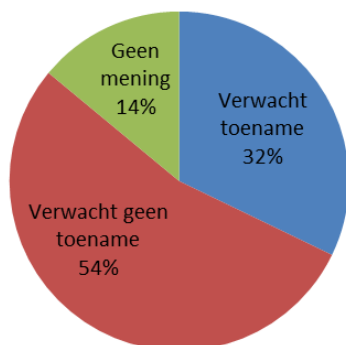
- Toenemende vereenzaming;
- Economische crisis, daardoor een afnemende bereidheid om een uitvaartverzekering af te sluiten of anderszins de uitvaart te financieren;
- Vergrijzing;
- Toename aantal sterfgevallen in 2012;
- Lokale omstandigheden, zoals de bouw van een regionaal ziekenhuis (Uden), maar ook een toename van het aantal buitenlandse seizoenarbeiders (Oirschot).

¹⁶ 1-1-2013: 88.943 inwoners

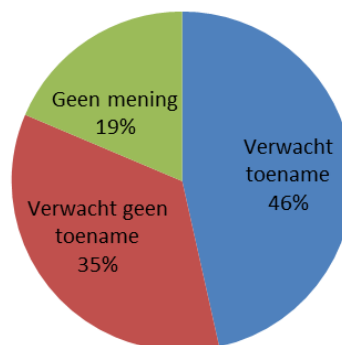
¹⁷ 1-1-2013: 217.120 inwoners

Een voorspelling voor de komende jaren is lastig te doen. Een toename is mogelijk, op basis van historische gegevens ligt een substantiële toename echter niet voor de hand. Wat verwachten de respondenten voor hun gemeenten, onderverdeeld naar inwonertal?

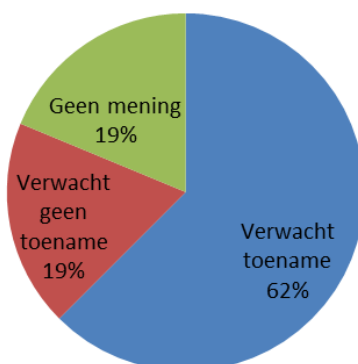
Kleine gemeenten

Middelgrote gemeenten

Grote gemeenten

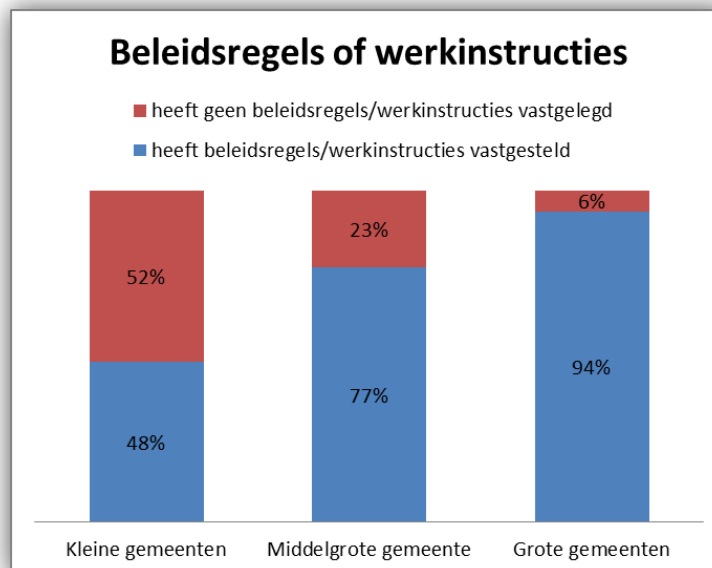
Er bestaat met name tussen de kleine en grote gemeenten een fors verwachtingsverschil. Geven de kleine gemeenten in meerderheid aan geen toename van het aantal uitvaarten te verwachten, bij de grote gemeenten is een ruime meerderheid de mening toegedaan dat er wel sprake zal zijn van een toename. Als we dit relateren aan de feitelijke ontwikkeling van het aantal uitvaarten over de periode 2010 t/m 2012 (zie vraag 4), dan kunnen wij echter zeker geen substantiële stijging in gemeentelijke uitvaarten vaststellen in de periode 2010 t/m 2012. Opmerkelijk is wel dat juist voor de kleine gemeenten geldt dat het aantal gemeentelijke uitvaarten zowel in absolute als relatieve zin in 2012 de grootste stijging heeft ondergaan (ruim 10%), gerekend over de periode 2010-2012, terwijl respondenten in die categorie in meerderheid juist geen toename verwachten, anders dan hun collega's in grote gemeenten, waar het aantal uitvaarten behoorlijk stabiel is gebleven.

De verwachting dat het aantal gemeentelijke uitvaarten zal toenemen, kan op dit moment (nog) niet worden onderbouwd met een trendmatige groei over achterliggende jaren. Ook uit een

recente steekproef onder een achttal gemeenten waarbij is gevraagd naar het aantal gemeentelijke uitvaarten over het eerste kwartaal 2013 in vergelijking met 2012, kan niet worden afgeleid dat er sprake is van een substantiële groei in het aantal gemeentelijke uitvaarten ¹⁸.

Vraag 6. Zijn er in uw gemeente beleidsregels of werkinstructies vastgesteld voor de uitvoering van gemeentelijke uitvaarten?

Gelet op het consistentiebeginsel dat voor overheidshandelen geldt, dient de gemeentelijke uitvoeringspraktijk een zekere mate van voorspelbaarheid en eenduidigheid te bezitten. Er moet een bepaalde lijn in de besluitvorming én in de uitvoeringspraktijk te zitten¹⁹. Ter ondersteuning daarvan kan het bestuursorgaan werkinstructies of beleidsregels vaststellen. Gevraagd naar de aanwezigheid van dergelijke 'richtlijnen', blijkt dat in circa 58% van de onderzochte gemeenten gebruik gemaakt wordt van beleidsregels of werkinstructies. Een onderverdeling naar gemeentegrootte wijst het volgende uit:

Op de gemeente Ede na hebben alle grote gemeenten beleidsregels of werkinstructies vastgesteld. Bij de kleine en middelgrote gemeenten ligt dit duidelijk anders. Gelet op de uitkomst lijkt er een verband te bestaan tussen het inwonertal van de gemeente, c.q. aantallen gemeentelijke uitvaarten per jaar en de aanwezigheid van beleidsregels of werkinstructies. Naarmate gemeenten meer inwoners hebben, beschikken ze in de regel vaker over beleidsregels of werkinstructies. Is er sporadisch sprake van gemeentelijke uitvaarten, dan is denkbaar dat in sterkere mate naar bevind van zaken wordt gehandeld, dat men meer oplossingsgericht is en meer maatwerk nastreeft. De behoefte om conform een vast beleid te handelen wordt dan mogelijk minder gevoeld. Daar staat echter tegenover dat het incidentele karakter van gemeentelijke uitvaarten juist een reden kan zijn om richtlijnen vast te stellen, als houvast voor de zich weinig voordoende uitvoeringspraktijk. Naar redenen van het al dan niet beschikken over gemeentelijke richtlijnen hebben wij niet gevraagd. Uit gesprekken met ambtenaren van kleinere gemeenten, hebben wij de indruk gekregen dat het incidentele karakter van

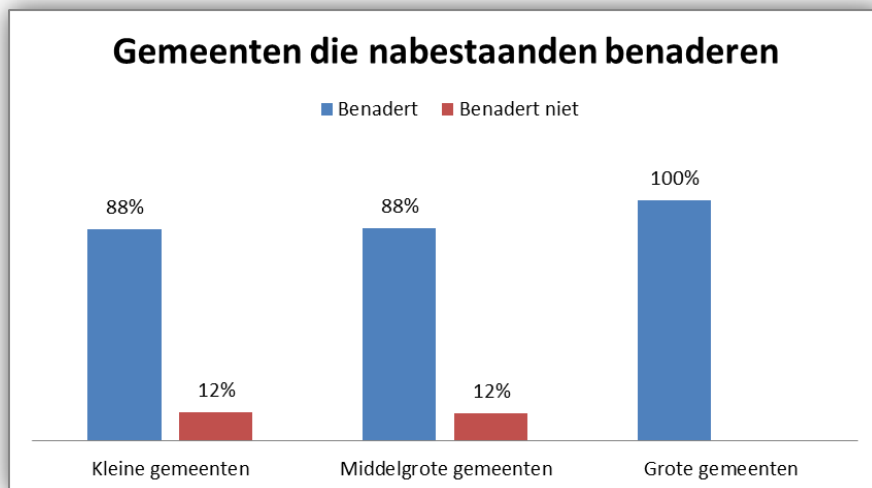
¹⁸ De gemeenten De Bilt, Sittard-Geleen, Deventer, Assen, Gouda, Eindhoven, Leiden en Enschedé zijn benaderd. Op de gemeente Enschedé na, was in geen van deze gemeenten sprake van een stijging van het aantal gemeentelijke uitvaarten over het eerste kwartaal 2013 t.o.v. datzelfde kwartaal 2012. Slecht in Enschedé (verdubbeling) kan een (forse) toename worden vastgesteld. Zie verder de verantwoording.

¹⁹ Zie bijv. F.C.M.A. Michiels, Hoofdzaken van het bestuursrecht, 2011, Kluwer, zesde druk, p. 163

gemeentelijke uitvaarten vaak ertoe leidt dat de noodzaak voor richtlijnen minder wordt gevoeld. Hebben kleinere gemeenten er toch voor gekozen dat er werkinstructies op schrift zijn gesteld, dan vermoeden wij dat deze instructies doorgaans eerder dan bij grote gemeenten het karakter van een interne handreiking voor de uitvoeringspraktijk, dan (mede) extern werkende beleidsregels hebben. Dit hebben wij echter niet nader onderzocht.

Vraag 7. Welke nabestaanden benadert u om zorg te dragen voor de uitvaart, voordat u besluit om over te gaan tot een gemeentelijke uitvaart?

Uitgangspunt van de Wet op de lijkbezorging is dat nabestaanden zorg dragen voor de uitvaart. Slechts als er geen nabestaanden zijn, of als deze niet in staat of bereid zijn om in de uitvaart voorzien, is de burgemeester aan zet. Om recht te doen aan dit uitgangspunt dient eerst nagegaan te worden of er nabestaanden zijn, en vervolgens of deze nabestaanden bereid zijn opdracht te geven door de uitvaart, voordat een gemeentelijke uitvaart plaatsvindt. In 89% van de gemeenten die hebben gereageerd, wordt dit onderzoek ook gedaan. Onderverdeeld naar gemeentecategorie levert dit het volgende beeld op:

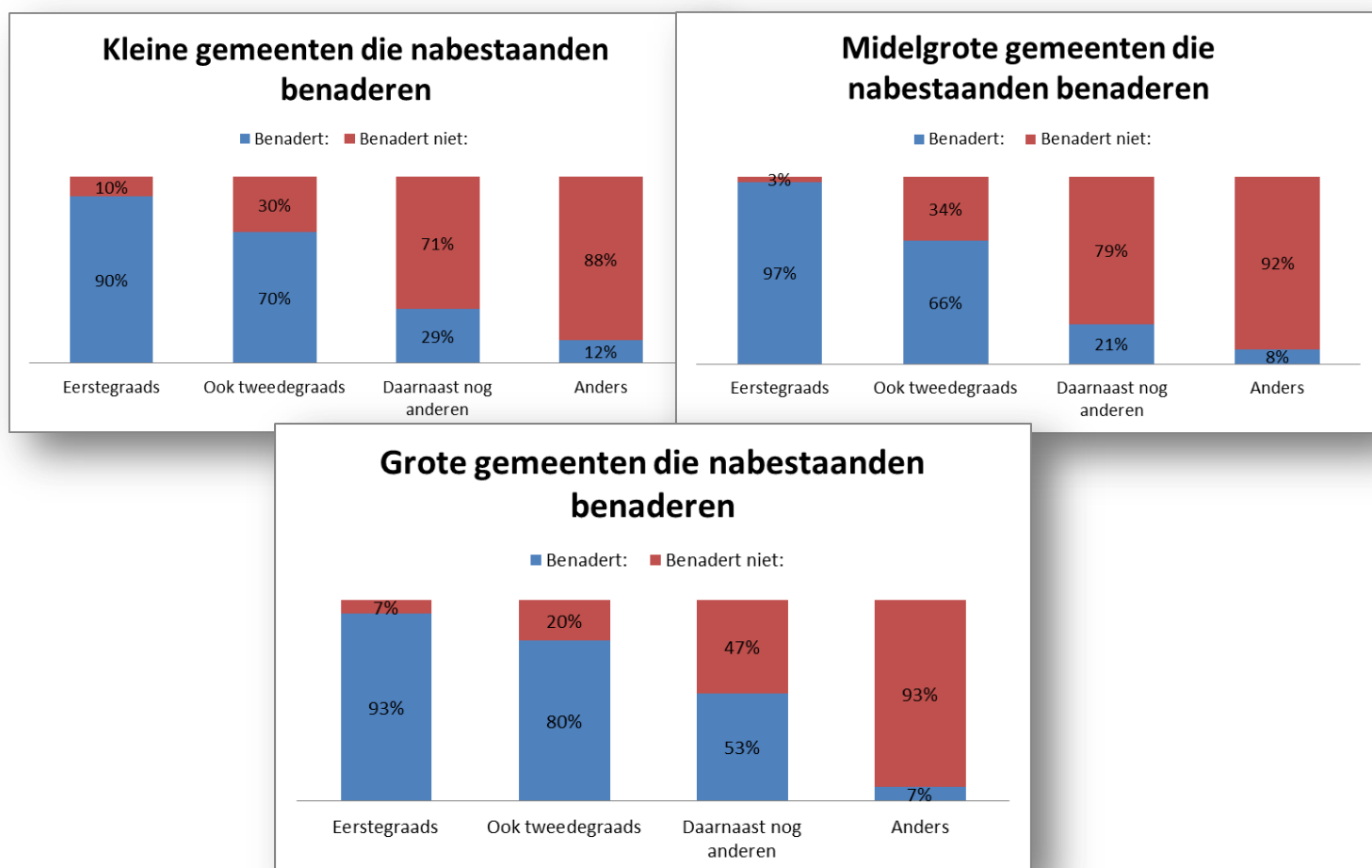
Van de gemeenten die nabestaanden benaderen, zoekt meer dan 90% van de gemeenten in ieder geval contact met één of meerdere eerstegraads bloedverwanten. 19% van de gemeenten beperkt zich daartoe en zoekt niet verder. 70% van de gemeenten zoekt ook naar tweedegraads bloedverwanten. Eén op de vier gemeenten probeert niet alleen een eerste of tweedegraads bloedverwant te achterhalen, maar benadert ook anderen, zoals partners, burens, andere familieleden en andere nabestaanden²⁰, als deze bloedverwanten er niet zijn. Ongeveer één op de tien gemeenten onderneemt (nog) andere stappen om potentiële opdrachtgevers voor de uitvaart te vinden. Zo worden bijvoorbeeld genoemd:

- notaris, met verzoek bloedverwanten te vinden;
- bewindvoerder;
- uitvaartondernemer met verzoek nabestaanden te vinden.

Ten slotte wordt in 11% van de gemeenten geen enkele actie ondernomen om nabestaanden te zoeken en te benaderen voor het verzorgen van de uitvaart. Dat geldt bijvoorbeeld voor de gemeenten Wierden, Pijnacker-Nootdorp en Sudwest Fryslân.

²⁰ Het begrip 'nabestaande' is in de Wlb niet nader gedefinieerd. Gelet op jurisprudentie kan daaronder worden verstaan: de naaste bloed- en aanverwanten alsmede degenen die een nauwe betrekking met de overledene hebben gehad (zie Gerechtshof Arnhem, 16 augustus 2011, LJN: BR6842)

In relatie tot de omvang van de gemeente levert dit het volgende beeld op.

De uitkomst maakt duidelijk dat er geen grote verschillen zijn tussen kleine en (middel)grote gemeenten. Voor alle drie de categorieën kan worden gesteld dat het uitgangspunt van de wetgever, dat nabestaanden zorg dragen voor de uitvaart, door gemeenten in grote meerderheid wordt gerespecteerd.

Voor een kleine minderheid van de gemeenten geldt dat evenwel niet. De vereiste spoed, de hoeveelheid werk die gemoeid kan zijn met het benaderen van nabestaanden en de veronderstelling dat de aanwezige nabestaanden geen zorg willen of kunnen dragen voor de uitvaart, spelen een belangrijke rol bij het besluit om nabestaanden in het geheel niet te benaderen voor de uitvaart, zo blijkt uit een aantal interviews, die studenten van de CHE eerder hebben gehouden met een groot aantal gemeenteambtenaren.

Opmerkelijk is ten slotte dat de Sociale Dienst Drechtsteden als toelichting op deze vraag heeft aangegeven dat soms ook de *werkgever* wordt benaderd met het verzoek om de uitvaart ter hand te nemen of om bij te dragen aan de kosten voor de uitvaart.

Hoofdstuk 2. Kosten

Onder het thema 'kosten' vallen de kosten van de uitvoeringspraktijk. Omdat landelijke cijfers ontbreken, bestaat geen zicht op de kosten die gemeenten moeten maken voor de uitvoering van gemeentelijke uitvaarten. Op basis van dit onderzoek kunnen daarover op hoofdlijnen uitspraken worden gedaan. Een deel van de uitvoeringskosten kunnen gemeenten verhalen op nabestaanden. In welke mate dat gebeurt en wat dat opbrengt is tevens onderdeel van dit onderzoek.

Vraag 8. Wat is het totaalbedrag aan uitgaven voor gemeentelijke uitvaarten (zonder de gemeentelijke personeelskosten en evt. een schatting)?

Gevraagd is naar de uitgaven per gemeente over de jaren 2010 en 2011. Omdat de enquête is afgenomen in november 2012 en een sluitend kostenoverzicht doorgaans eerst enige tijd na de jaarwisseling beschikbaar is, zijn de uitgaven over 2012 niet betrokkene in de enquête. Op grond van de reacties op deze vraag nemen wij aan dat over 2010 en 2011 voor circa 670 uitvaarten een bedrag van circa 1,5 miljoen euro aan uitgaven is besteed. Wel moet daarbij worden aangetekend dat in verreweg de meeste reacties afgeronde bedragen worden genoemd. Dat kan erop wijzen dat in een aantal gevallen een schatting van de uitgaven is gedaan. De uitkomst heeft derhalve een indicatief karakter. Wordt de uitkomst van 1,5 miljoen euro geëxtrapoleerd naar de gemeentelijke uitvaarten van alle 415 gemeenten, dan levert dit een vermoedelijke last op van circa 3,8 miljoen euro per jaar²¹. Gelet op de beperkte fluctuaties in gemeentelijke uitvaarten over de afgelopen drie jaar en aangenomen dat de komende jaren geen forse stijging zal te zien geven, mag er op voorhand vanuit worden gegaan dat dit bedrag de komende jaren niet substantieel zal wijzigen.

Van belang is dat het bedrag aan uitgaven niet per definitie het totaal van de *kosten* voor de uitvoering van deze taak is. Zou daarvan een inschatting gemaakt moeten worden, dan zou in ieder geval het bedrag aan inkomsten uit verhaal op de nalatenschap en op de nabestaanden op de uitgaven in mindering moeten worden gebracht. Voorts zouden de personeelskosten daarbij opgeteld moeten worden. Gelet op enerzijds de constatering dat verhaal van kosten tot een aanzienlijke kostendekking kan leiden (zie vraag 13) en anderzijds dat de personeelskosten vermoedelijk een beperkte omvang zullen hebben²², achten wij het realistisch dat de inkomsten uit verhaal hoger zijn dan de personeelskosten²³. De totale last voor gemeentelijke uitvaarten incl. personeelskosten is daardoor vermoedelijk lager dan 3,8 miljoen euro. Dit blijft echter een tamelijk grofmazige inschatting.

De gemiddelde uitgaven per uitvaart lopen sterk uiteen, variërend van € 1.250²⁴ (Buren, 2010 en 2011) tot € 5.318 (Leidschendam-Voorburg, 2011). Naar een toelichting op deze bedragen is niet gevraagd. Wel kan daarover worden opgemerkt dat de grote bandbreedte vermoedelijk

²¹ Voor de berekening zie de verantwoording van dit onderzoek

²² Er zijn te weinig gegevens om deze kosten goed te kunnen berekenen. Van belang daarvoor zijn o.a. de arbeidstijd per gemeentelijke uitvaart, de loonkosten en de administratieve en organisatorische kosten, alsmede de kosten van dienstverlening door derden. Wij vermoeden dat de arbeidstijd per gemeentelijke uitvaart gemiddeld circa 10-12 uur bedraagt. Afgezet tegen circa 1.800 uitvaarten per jaar, betekent dit circa 15 FTE per jaar. Kosten zijn dan vermoedelijk tussen 600.000-1.000.000 per jaar.

²³ Mede ingegeven door de constatering dat de verhaalsinkomsten van de gemeente Amsterdam reeds vrijwel even groot zijn als de uitgaven (circa € 800.000 per jaar), volgens geïnterviewde functionarissen van Amsterdam.

²⁴ In een enkel geval komen ook lagere bedragen voor. Zo bedragen de gemiddelde kosten in de gemeente Hengelo zowel in 2010 als 2011 € 500,-. Gelet op het aantal uitvaarten (8 resp. 4) doet dit vermoeden dat in de uitgaven ook inkomsten zijn verwerkt.

vooral veroorzaakt wordt door het sterk uiteenlopende kostenniveau van uitvaartondernemers, en door het al dan niet doorberekenen van grafkosten²⁵.

Opmerkelijk is nog dat sommige gemeenten in 2011 aanzienlijk meer hebben uitgegeven dan in 2010. Dat geldt bijvoorbeeld voor de gemeente Breda. De uitgaven stegen met ruim 36% van € 29.529 in 2010 tot € 40.232 in 2011. Het omgekeerde kwam ook voor. In Maastricht daalden de uitgaven van € 36.000 in 2010 naar € 25.500 in 2011, een daling van 41%. Uiteraard is het aantal uitvaarten in 2010 en 2011 daarvoor mede van betekenis, opmerkelijk is echter, dat dit bijv. bij de gemeente Breda vrijwel geen rol speelt²⁶. Het verschil laat zich dan niet direct verklaren. Vanzelfsprekend zijn er ook veel kleinere gemeenten waar de stijging/daling procentueel sterker zijn geweest. In sommige gemeenten is er in 2010 één uitvaart geweest en in 2011 twee of drie. In dat geval is de stijging substantieel, maar weinig verassend.

Vraag 9. Worden in uw gemeente de grafkosten doorberekend bij een gemeentelijke begrafenis?

Een belangrijke kostencomponent bij een *begrafenis* wordt gevormd door de grafkosten. De grafkosten kunnen bestaan uit de kosten van het delven van een graf, het onderhoud van het graf en de grafhuur/recht die (gedurende de huurperiode van tien jaar) jaarlijks verschuldigd is. Hoewel deze kosten bij een gemeentelijke begrafenis uiteraard voor rekening van de gemeente zijn, kunnen ze al dan ten laste van het budget voor gemeentelijke uitvaarten worden gebracht. Is dat het geval, dan stijgen uiteraard de kosten voor een gemeentelijke begrafenis. De grafkosten kunnen behoorlijk uiteenlopen²⁷. Het is echter ook denkbaar dat de kosten ten laste van begraafplaatsbeheer of algemene middelen wordt gebracht. De kosten komen dan in wezen voor rekening van de gemeente en worden daarmee in feite door de gemeenschap gedragen. Verhaal van deze kosten op de nalatenschap of de nabestaanden van de overledene, kan dan ook niet plaatsvinden.

In ruim 40% van de gemeenten worden alle grafkosten doorberekend. In een beperkt aantal gevallen wordt een deel van de kosten doorberekend: de jaarlijkse grafrechten en onderhoudskosten in ruim 3% van de gemeenten en de kosten van het delven van een graf in ruim 12% van de gemeenten. In één op de vijf gemeenten worden de kosten niet doorberekend. Tot die gemeenten behoren bijvoorbeeld de gemeenten Bellingwedde, Woerden en Delft.

Opvallend is dat bijna één op de vier respondenten niet weet of kosten doorberekend worden. Naar een verklaring is in de enquête niet gevraagd. Het is denkbaar dat dit te maken heeft met het feit dat het begraafplaatsbeheer vrijwel altijd bij een ander onderdeel van de gemeentelijke organisatie is ondergebracht²⁸ en dat de grafkosten buiten het zicht van de ambtenaar die belast is met gemeentelijke uitvaarten om administratief worden verwerkt.

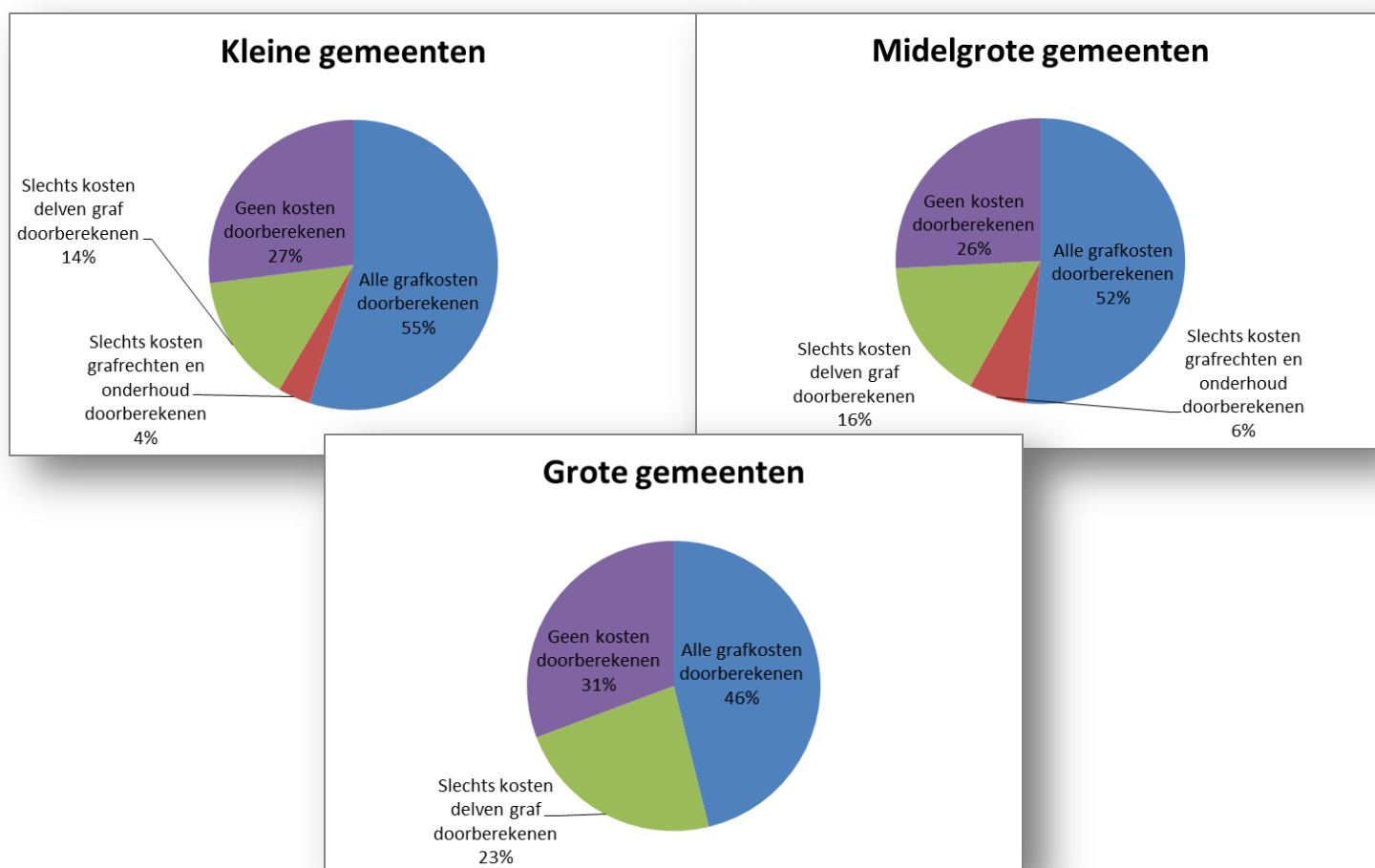
²⁵ Dit is ook gebleken uit onderzoek door studenten van de CHE in het kader van de verdiepingsminor 'Public affairs'

²⁶ 2010: 16 uitvaarten; 2011: 15 uitvaarten

²⁷ Van circa € 400 tot wel € 3.000. Zie www.lob.nl

²⁸ of is geprivatiseerd/uitbesteed

Afgezet tegen gemeentegrootte levert dit het volgende beeld op:

Deze uitkomsten vertonen geen opmerkelijke verschillen tussen grote, middelgrote en kleine gemeenten.

Vraag 10 t/m 14. Worden kosten van gemeentelijke uitvaarten zo mogelijk verhaald op de nalatenschap of de erfgenamen? Zo ja, op welke wijze wordt verhaal op de nalatenschap gezocht? Hoe groot is het bedrag dat door verhaal op nalatenschap en/of erfgenamen is ontvangen? Wie is belast met verhaal op de nalatenschap en/of erfgenamen?

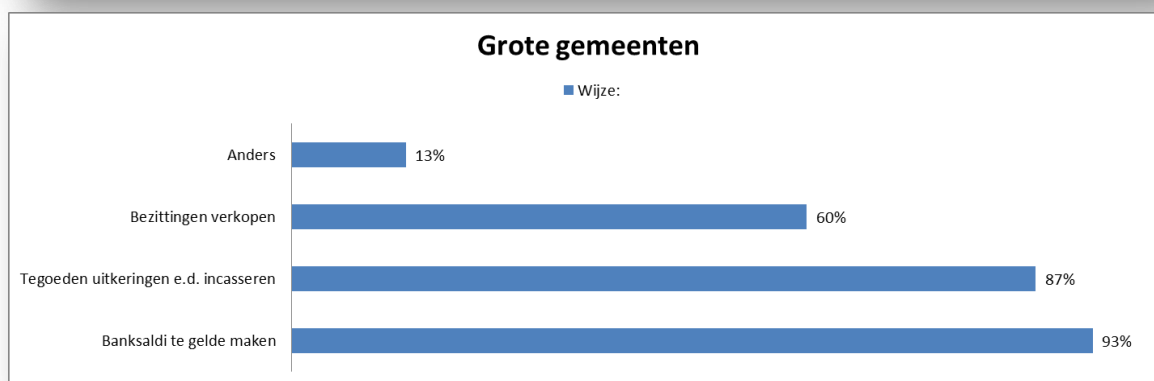
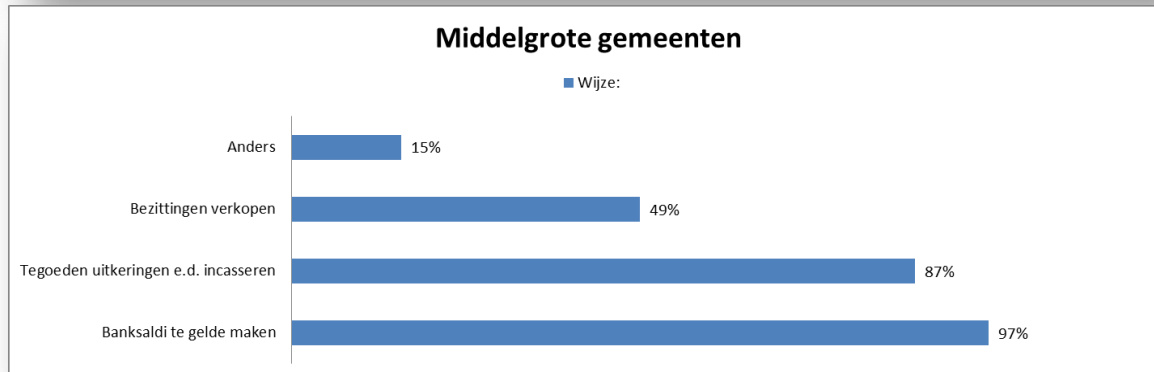
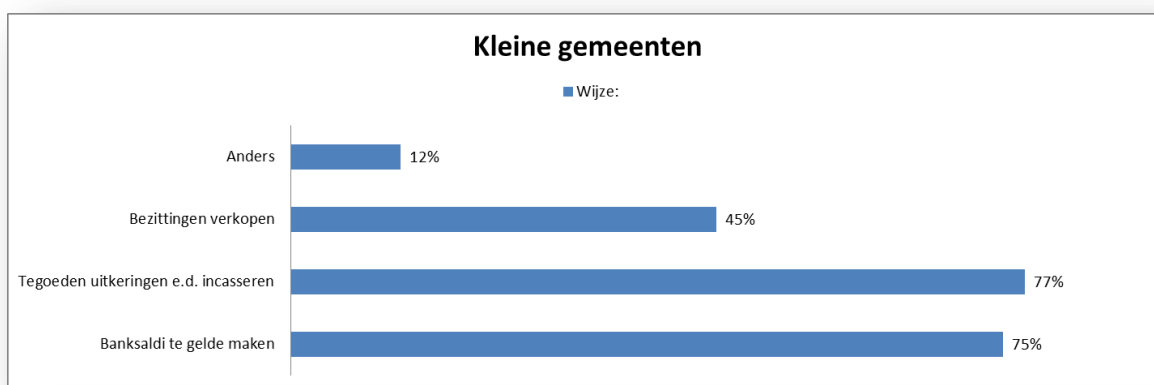
Omdat deze vragen een grote mate van samenhang vertonen worden zij gezamenlijk besproken. De kosten die voor een gemeentelijke uitvaart worden gemaakt (excl. de personeelskosten), kunnen op grond van artikel 21 Wlb op de nalatenschap en op een beperkt aantal nabestaanden worden verhaald. Het betreft een bestuursbevoegdheid ('kan-bepaling'), die per gemeente verschillend ingevuld kan worden. Overwegingen om tot verhaal te besluiten kunnen zijn gelegen in het uitgangspunt dat de nabestaanden primair verantwoordelijk zijn voor de uitvaart en niet de gemeente, maar ook in de wens de uitvoeringskosten te beperken en het maatschappelijk draagvlak voor deze overheidsinterventie te versterken. Argumenten om niet tot verhaal over te gaan worden gevonden in het arbeidsintensieve en soms gecompliceerde karakter van verhaal en het gegeven dat nabestaanden veelal weinig draagkrachtig zijn en er dus weinig inkomsten uit te verwachten zijn (de bekende 'kale kip').

Ondanks de voetangels en klemmen geeft ruim 90% van de geënquêteerde gemeenten aan uitvaartkosten te verhalen. Tot de beperkte groep gemeenten die niet verhalen behoren bijv. de

gemeenten Groningen, Utrechtse Heuvelrug, Hilversum en Schiedam. Wat in hun specifieke geval de reden is om van verhaal af te zien, is door de respondenten niet nader toegelicht.

De wijze waarop verhaal wordt gezocht kan variëren. In de enquête is gevraagd naar de vorm waarin gemeenten kosten op de *nalatenschap* verhalen. Van de gemeenten die wel verhalen, geeft 74% aan banksaldi te gelde te maken. Een vrijwel even grote groep gemeenten (73%) verzoekt uitkeringsinstanties e.d. om tegoeden aan uitkeringen etc. op rekening van de gemeente over te boeken. Hoewel deze praktijk op gespannen voet staat met erfrechtelijke regels wordt dit 'laaghangend fruit' in veel gevallen geplukt²⁹. Een klein aantal gemeenten heeft aangegeven dat verhaal op de nalatenschap via andere instanties verloopt. Genoemd zijn de notaris, deurwaarder, het RVOB³⁰ en een executeur. Het te gelde maken van inkomens- en vermogensbestanddelen verloopt dan langs die weg. Voor deze gemeenten is de categorie 'anders' gecreëerd (11%). Iets minder dan de helft van het aantal gemeenten (47%) geeft aan ertoe over te gaan om waardevolle bezittingen te verkopen.

Onderverdeeld naar gemeentegrootte levert dit het volgende beeld op:

²⁹ Veelal volstaat een brief aan de bank of uitkeringsinstantie met het verzoek om nog openstaande saldi over te boeken op rekening van de gemeente, gelet op de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor de uitvaart.

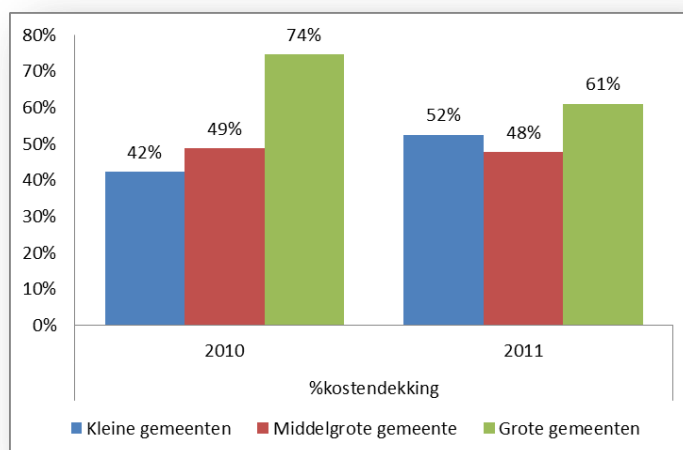
³⁰ Rijk vastgoed- en ontwikkelingsbedrijf

Opvallend is allereerst dat er een significant verschil is tussen kleine en (middel)grote gemeenten in het al dan niet te gelde maken van banksaldi. Kleine gemeenten maken minder algemeen gebruik van deze optie dan (middel)grote. Onduidelijk is waardoor dit verschil wordt veroorzaakt. Een mogelijke verklaring is dat kleine gemeenten zich consequenter binnen de erfrechtelijke kaders³¹ bewegen, het is echter ook denkbaar dat deze optie simpelweg niet in beeld komt, gelet op het beperkte aantal gemeentelijke uitvaarten dat een gemiddelde kleine gemeente jaarlijks te verwerken krijgt.

Wat is het bedrag dat middels verhaal op nalatenschap en/of erfgenamen wordt ingevorderd? Gelet op de enquête hebben 41 gemeenten in 2010 kosten verhaald, ter hoogte van € 302.393. Voor 2011 hebben 48 respondenten ingevuld kosten te verhalen en daarmee een totaalbedrag van € 346.627 ontvangen te hebben. Uit deze resultaten mag niet de conclusie worden getrokken dat slechts een beperkt aantal gemeenten daadwerkelijk kosten hebben kunnen verhalen. Uit de reacties op vraag 10 volgde immers dat circa 90% van de geënquêteerde gemeenten op een of andere wijze kosten verhaalt. De conclusie moet veeleer zijn dat niet alle respondenten hebben aangegeven in welke mate kosten verhaald zijn. 80% van de respondenten heeft aangegeven 'onbekend' te zijn met het bedrag dat in 2010 is verhaald³². Naar de oorzaak daarvan wordt in de enquête niet gevraagd, maar deze zou gelegen kunnen zijn in het feit dat verhaal van kosten in veel gevallen door een andere functionaris wordt uitgevoerd. Ruim 46% van de respondenten geeft aan dat dit het geval is. 10% heeft geen keuze gemaakt en nog eens 6% stelt dat verhaal op de nalatenschap en op erfgenamen door verschillende functionarissen wordt uitgevoerd. Het beeld dat daaruit ontstaat is dat verhaal vaker door een andere functionaris wordt uitgevoerd dan door de gemeenteambtenaar die belast is met de uitvoering van gemeentelijke uitvaarten. Het feitelijk via verhaal ingevorderde bedrag zal in 2010 en 2011 daarom vermoedelijk (aanzienlijk) hoger hebben gelegen.

Beperken we ons tot de groep gemeenten waarvan de inkomsten uit verhaal aangegeven zijn, dan kunnen we nagaan in welke mate de uitvoeringskosten middels verhaal zijn gecompenseerd:³³

Grafisch weergegeven:

Uit deze diagram blijkt dat grote gemeenten er vaker in slagen om kosten te compenseren middels verhaal dan kleine en middelgrote gemeenten. Ook blijkt uit dit overzicht dat verhaal van kosten financieel gezien doeltreffend kan zijn. Bedacht moet wel worden dat een actief verhaalsbeleid extra arbeidstijd vergt. Hoeveel tijd dat gemiddeld genomen is, viel buiten het bestek van dit onderzoek. In welke mate verhaal dus kosteneffectief is, kunnen wij niet

³¹ Na een overlijden opengevallen middelen, zoals banksaldi, vormen krachtens erfrecht een afgescheiden vermogen. Tenzij de gemeente tot executeur is benoemd, kan de gemeente niet over dergelijke middelen beschikken (art. 4:204 BW).

³² 2011: 76% van de 202 gemeenten (incl. 3 samenwerkingsverbanden) die op de enquête hebben gereageerd.

³³ Wel geldt daarbij de kanttekening dat in een aantal gevallen sprake zal zijn geweest van een schatting. Zeer exacte cijfers zijn niet bekend.

vaststellen. Succesvolle verhalers zijn bijv. de gemeenten Amsterdam³⁴, Apeldoorn³⁵, Leiden³⁶ en Amersfoort³⁷.

Op de vraag waar de verhaalswerkzaamheden binnen de gemeentelijke organisatie zijn gepositioneerd, is gebleken dat in circa 43% van de gemeenten, de respondent ook belast is met kostenverhaal. In de helft van de gemeenten wordt dit overgelaten aan een collega. In een enkel geval (7%) is verhaal op de erfgenamen wel overgelaten aan een ander, maar verhaal op de nalatenschap niet. Tussen de verschillende gemeentecategorieën zijn er geen opmerkelijke verschillen te zien.

³⁴ De betreffende gemeente-ambtenaren van de gemeente Amsterdam merkten in een interview met een student van de CHE op, dat alle uitvoeringskosten door kostenverhaal worden gedekt.

³⁵ Verhaalsopbrengsten in 2010 en 2011 circa 100% van de uitgaven

³⁶ Verhaalsopbrengsten in 2010 gemiddeld circa 95% van de uitgaven

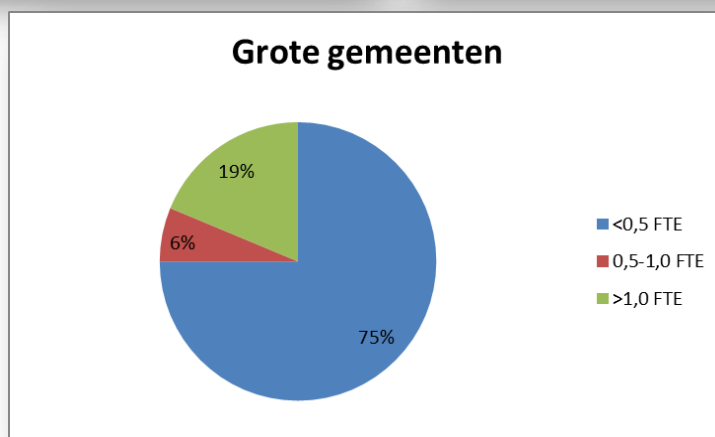
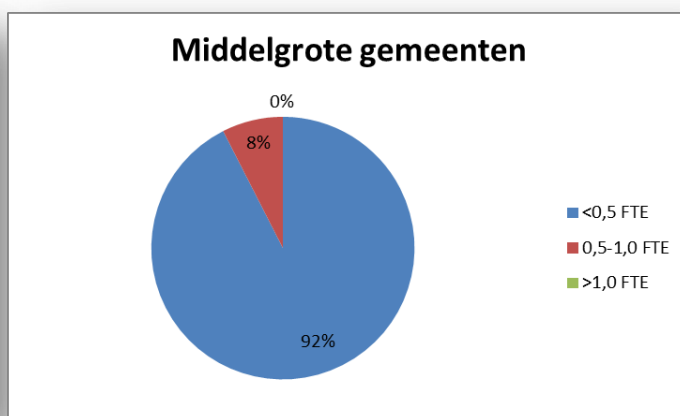
³⁷ Verhaalsopbrengsten over 2010 en 2011 gemiddeld circa 85% van de uitgaven

Hoofdstuk 3. Arbeidstijd

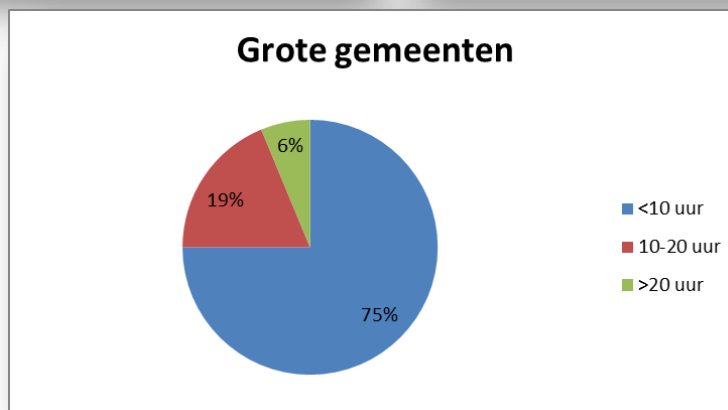
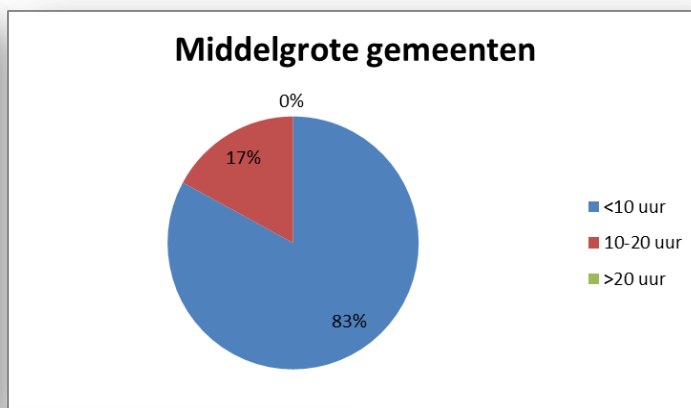
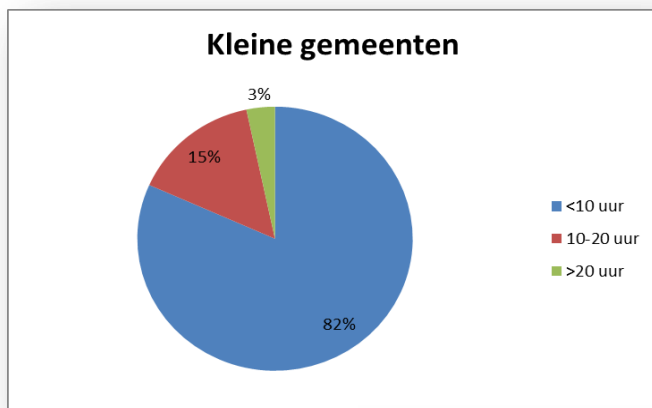
Een gemeentelijke uitvaart kost tijd en geld. Welk tijdsbeslag er in gemeenten gemiddeld genomen mee gemoeid is, en welke formatie-omvang daarvoor bestemd is, is onbekend. Dit hoofdstuk heeft tot doel e.e.a. inzichtelijker te maken. De enquêteurs hebben gekozen voor een tamelijk grofmazige indeling in mogelijke antwoorden binnen de vraagstelling, om de bedenktijd te beperken en de betrouwbaarheid te vergroten. Daardoor ontstaat geen exact beeld van de werkelijkheid, maar levert de uitkomst van de vraagstelling wel enige indicatie op voor de uitvoeringspraktijk.

Vragen 14 en 15. Hoeveel personeelsformatie (FTE) is er beschikbaar voor de afhandeling van gemeentelijke uitvaarten (incl. verhaal)? Hoeveel tijd bent u gemiddeld kwijt aan de werkzaamheden die verbonden zijn aan een gemeentelijke uitvaart?

Voor de kleine gemeenten geldt in de regel, dat gemeentelijke uitvaarten incidenteel voorkomen (gemiddeld één keer per jaar). De personeelsformatie zal daarop afgestemd zijn. Gemeentelijke uitvaarten vormen dan een ondergeschikt bestanddeel van het takenpakket van de verantwoordelijk medewerker. Dat beeld wordt door de uitkomsten op de enquête bevestigd.

Van de grote gemeenten hebben Leiden, Groningen en Rotterdam aangegeven dat in hun formatie meer dan 1 FTE beschikbaar is voor gemeentelijke uitvaarten. Uit de enquête volgt tevens dat in verreweg de meeste gemeenten een gemeentelijke uitvaart gemiddeld tussen de 0 en 10 uur arbeidstijd vergt. In 16% van de gemeenten zeggen respondenten dat de werkzaamheden meer dan 10 maar minder dan 20 uur arbeidstijd kosten. In een enkele gemeente wordt aangegeven dat een gemeentelijke uitvaart meer dan 20 uur kost. Onderverdeeld naar gemeentegrootte is het beeld als volgt:

De uitkomst van de enquête op het punt van het tijdsbeslag geeft geen noemenswaardige verschillen tussen kleine en (middel) grote gemeenten. Opvallend is dat tot de gemeenten die gemiddeld genomen meer dan 20 uur aan een uitvaart besteden vier kleine en een grote behoren. Tot de vier kleine gemeenten behoren de gemeenten Groesbeek, Strijen, Maasdonk en Steenbergen. In die gemeenten doen gemeentelijke uitvaarten zich zeer sporadisch voor (0, 1 of 2 keer per jaar in de periode 2010-2012 (tot november). De respondent van de gemeente Rotterdam heeft ook aangegeven dat gemeentelijke uitvaarten gemiddeld meer dan 20 uur bedragen.

Naar een verklaring hebben wij niet gevraagd. Voor kleinere gemeenten is denkbaar dat vanwege het zeer incidentele karakter de routine ontbreekt en de werkzaamheden daardoor extra tijd kosten. Een andere verklaring is dat er veel tijd gestoken wordt in verhaal van kosten. Voor twee van deze vier gemeenten geven de respondenten in de enquête aan dat er in 2010 en/of 2011 verhaalsopbrengsten zijn geweest. Van de 7 middelgrote gemeenten die aangeven 10 tot 20 uur in een gemeentelijke uitvaart te steken, blijkt uit de enquête dat in ieder geval in 4 van deze gemeenten in 2010 en/of 2011 er verhaalsopbrengsten zijn geweest.

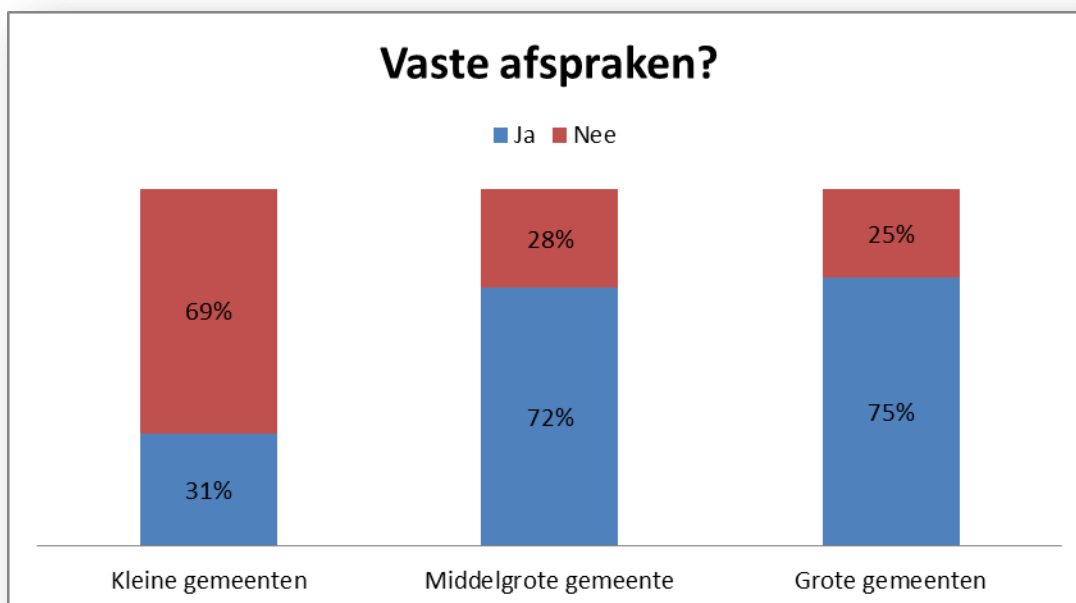
Voor de gemeente Rotterdam lijkt er een andere verklaring te kunnen worden gegeven. Uit gesprekken met één van de functionarissen die in die gemeente belast is met gemeentelijke uitvaarten is gebleken dat er gekozen wordt voor een zorgvuldige afwikkeling van gemeentelijke uitvaarten en een intensieve betrokkenheid van de gemeente. In dat kader wordt intensief gezocht naar nabestaanden, wordt er in beginsel een huisbezoek afgelegd om onderzoek te doen naar bezittingen, worden de kosten verhaald op nalatenschap en nabestaanden, en is de betreffende ambtenaar bij de uitvaart aanwezig. De combinatie van al deze werkzaamheden brengt een tijdsinvestering met zich mee die kennelijk meer dan 20 uur per uitvaart bedraagt.

Hoofdstuk 4. Uitvaartorganisaties

Voor het uitvoeren van een gemeentelijke uitvaart wordt een uitvaartorganisatie ingeschakeld. Uitvaartorganisaties zijn er in allerlei gedaanten, variërend van familiebedrijven en grotere commerciële organisaties, zoals Monuta NV, tot bevrologen zzp'ers, die vooral uit idealistische motieven uitvaarten verzorgen. In dit hoofdstuk wordt geschetst met welke uitvaartorganisaties gemeenten zaken doen, wat de aard van de afspraken is en welke kosten uitvaartorganisaties bij gemeenten in rekening brengen.

Vragen 16, 17 en 18. Zijn er vaste afspraken met één of meerdere uitvaartorganisaties over het verzorgen van gemeentelijke uitvaarten? Zo ja, met welke? Wat is de looptijd van deze afspraken?

Iets meer dan de helft van de gemeenten (56%) heeft geen vaste werkafspraken met uitvaartorganisaties gemaakt. Iets minder dan de helft van de geënquêteerde gemeenten (44%) heeft wel vaste afspraken gemaakt. De relatie tussen wel of geen vaste afspraken in relatie tot de omvang van de gemeente is als volgt:

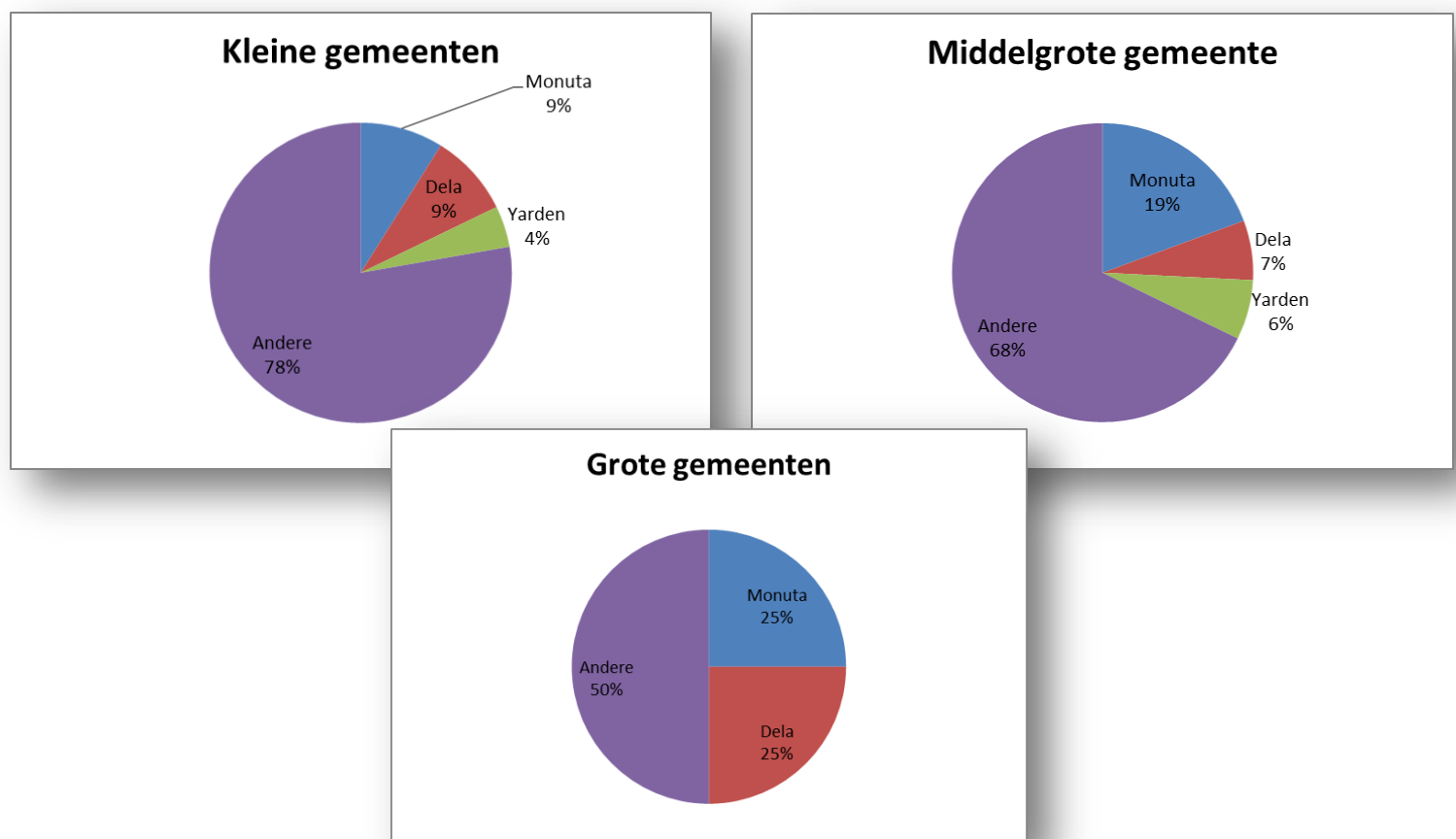

Opvallend is het grote verschil tussen kleine en (middel)grote gemeenten. Een tamelijk logische verklaring is dat bij een zeer beperkt aantal uitvaarten per jaar, gemeenten hetzij gebruik maken van de diensten van de uitvaartorganisatie die reeds bij de uitvaart betrokken is door nabestaanden of hulpverleners, hetzij gemeenten de facto wel werken met één bepaalde uitvaartorganisatie³⁸, maar dat dit niet geformaliseerd is. Naar mate het aantal uitvaarten stijgt, kan de behoefte groter zijn om in voorkomende gevallen met één of enkele uitvaartorganisaties afspraken over inhoud en prijs van het dienstverleningspakket te maken. Over de inhoud van die afspraken is geen informatie opgevraagd. Wel zullen de afspraken in de regel vooral te maken hebben met kosten (zie vraag 19) en de vormgeving van de uitvaart (zie vraag 22).

³⁸ Beide opties werden bevestigd in gesprekken die de onderzoekers en studenten van de CHE hebben gevoerd met uitvaartondernemers in de regio Food-valley en in aangrenzende gemeenten, in het kader van de verdiepingsminor 'Public affairs'

Opvallend is dat slechts een gering aantal gemeenten vaste afspraken heeft gemaakt met één van de drie grote uitvaartorganisaties, DELA, Monuta en Yarden (samen 29%)³⁹. Een veel groter deel van de gemeenten heeft afspraken gemaakt met andere organisaties (71%). Uit eerder onderzoek door studenten van de CHE en gesprekken met gemeente-ambtenaren is gebleken dat het in veel gevallen gaat om plaatselijke uitvaartorganisaties (vaak familiebedrijven). In gesprekken met gemeenteambtenaren worden als daaraan verbonden voordelen genoemd dat het gemakkelijk is om maatwerkafspraken te maken over de wijze van uitvaart, dat er meestal al langlopende contacten zijn en dat de uitvoering mede daardoor soepel verloopt. Bovendien wordt aangegeven dat de uitvaartorganisatie soms ook een aandeel levert aan de uitvaart (ter beschikking stelling aula voor opbaring, mogelijkheid om afscheid te kunnen nemen, koffie, etc.) zonder daarvoor kosten in rekening te brengen.

De onderlinge verdeling tussen de uitvaartorganisaties in relatie tot de gemeentegrootte is als volgt:

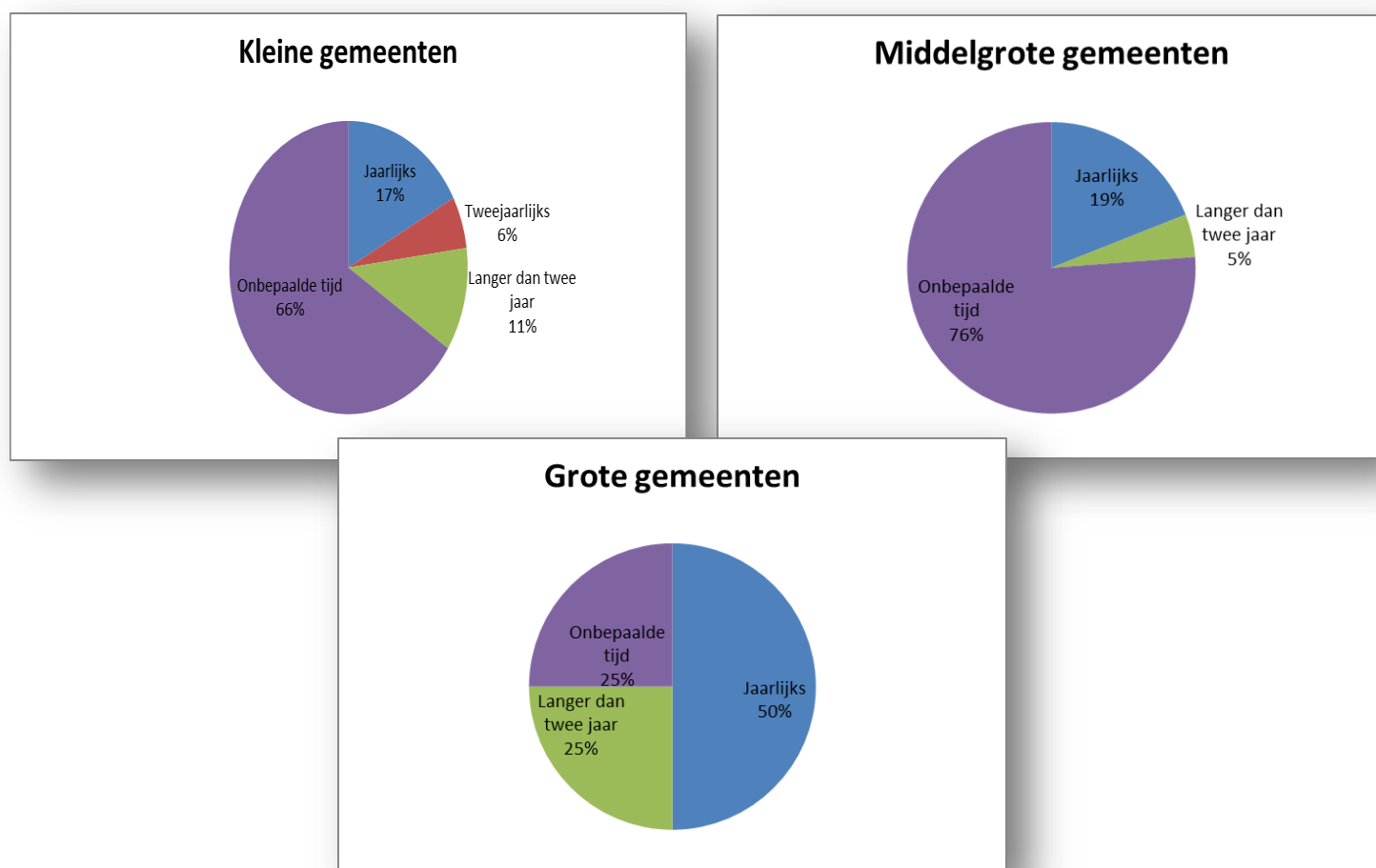
Opvallend is dat geen enkele gemeente aangeeft zaken te doen met zzp'ers, dwz. met uitvaartondernemers die zelfstandig werken en voor het regelen van een uitvaart vaak een beroep doen op andere dienstverleners, bijv. voor het gebruik maken van een rouwcentrum, verzorgen van de bloemen, etc. Uit interviews door studenten van de CHE met een aantal gemeenteambtenaren blijkt dat ambtenaren vaak weliswaar sympathiek staan tegenover de veelal idealistisch gemotiveerde zzp'ers, maar dat de onzekerheid m.b.t. beschikbaarheid van de

³⁹ Het gezamenlijke marktaandeel is momenteel circa 48% (bron: websites DELA, Yarden en Monuta)

meestal alleen opererende zzp'er als een dermate groot nadeel wordt gezien, dat (nog) gekozen wordt voor werkafspraken met (grotere) uitvaartorganisaties.

Als er vaste afspraken zijn gemaakt met uitvaartorganisaties, is de looptijd doorgaans langer dan een jaar. Bijna twee op de drie van gemeenten die werkafspraken hebben gemaakt (66%), heeft afspraken die voor onbepaalde tijd gelden. Een betrekkelijk klein aantal gemeenten kiest voor een korte looptijd (21% voor een jaar). Zekerheid en duidelijkheid voor de dienstverlening over een langere periode zijn vermoedelijk belangrijke drijfveren achter de wens om voor een langere periode werkafspraken te maken. Het maken van kortdurende werkafspraken kan vooral kostenbeperking tot oogmerk hebben. Deze mogelijke verklaringen zijn niet nader onderzocht.

Onderverdeeld naar gemeentegrootte ontstaat het volgende beeld:

Onder de 16 gemeenten die aangeven met één of meerdere uitvaartorganisaties vaste afspraken met een korte looptijd van een jaar te hebben gemaakt, bevinden zich 5 grote, 4 middelgrote en 7 kleine gemeenten. Dit wijst erop dat grote gemeenten verhoudingsgewijs eerder over gaan tot het maken van kortdurende werkafspraken met uitvaartorganisaties dan kleine en middelgrote gemeenten. Het financiële belang bij het maken van scherpe prijsafspraken en wellicht ook het inkoop- en aanbestedingsbeleid van de betreffende gemeenten, kunnen daaraan ten grondslag liggen.

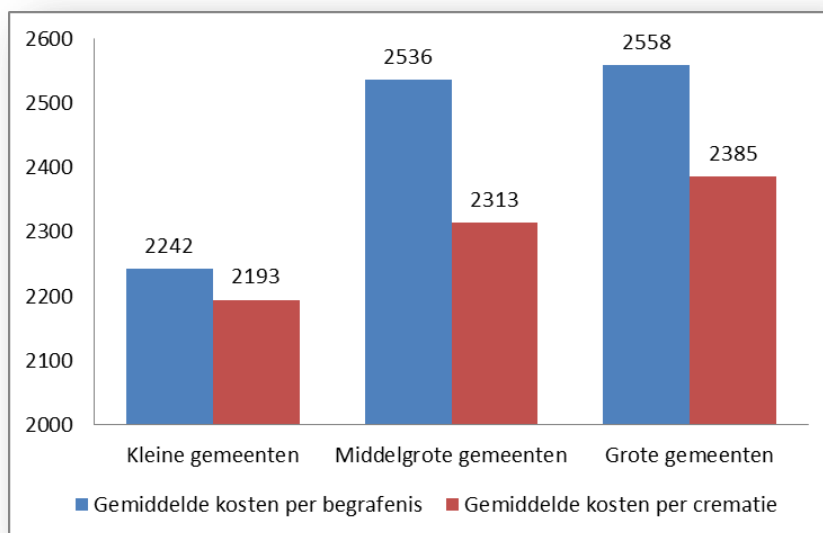
Opvallend is ten slotte dat een klein aantal gemeenten heeft ingevuld niet te weten of er vaste afspraken zijn gemaakt (ruim 10%). Daartoe behoren ook enkele grotere gemeenten, zoals Hengelo en Hoogeveen. In de toelichting op deze vraag hebben deze gemeenten daar geen verklaring voor gegeven.

Vragen 19, 20 en 21. Wat is het gemiddelde bedrag dat wordt betaald aan een uitvaartondernemer(s) voor een gemeentelijke uitvaart (evt. een schatting)? Vindt u dat de kosten die de uitvaartondernemer in rekening brengt voor een gemeentelijke uitvaart te hoog zijn? Hoe belangrijk vindt u het dat gemeentelijke uitvaarten goedkoper kunnen worden gerealiseerd?

Een belangrijke uitgavenpost binnen het totaal van de kosten voor de gemeenten wordt gevormd door de dienstverlening van uitvaartorganisaties. De kosten die uitvaartorganisaties gemiddeld genomen bij gemeenten in rekening brengen lopen fors uiteen. In de antwoorden worden bedragen genoemd, variërend van € 300 per begrafenis/crematie (Dantumadiel) tot € 6.000 per begrafenis en € 5.000 per crematie (K5-gemeenten)⁴⁰. Voor een zestal gemeenten zijn bedragen genoemd onder de € 1.000,-. Omdat niet is gevraagd naar de omvang van het dienstenpakket, is het denkbaar dat de resultaten een wat vertekend beeld opleveren. Niettemin vormt de uitkomst van de enquête een indicatie voor de kosten die uitvaartorganisaties gemiddeld genomen voor een gemiddeld pakket aan diensten in rekening brengen.

Voor 58% van de gemeenten die op de enquête hebben gereageerd, is aangegeven wat het gemiddelde bedrag voor een begrafenis of crematie is dat aan uitvaartorganisaties moet worden betaald. Het gemiddelde bedraagt € 2.366,- voor een begrafenis en € 2.254,- voor een crematie⁴¹. Gemiddeld genomen zijn de kosten verbonden aan een begrafenis iets hoger dan voor de crematie. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat de grafkosten in de regel doorberekend worden, hetgeen een prijsopdrijvend effect heeft. De grafkosten zijn doorgaans hoger dan de kosten van een (technische) crematie.

Onderverdeeld naar gemeentegrootte levert dat het volgende beeld m.b.t. de kosten van een uitvaartondernemer op:

⁴⁰ Een complete uitvaart kost normaliter minimaal € 1.000 (bron: budgetuitvaarten.nl). Voor een zestal gemeenten zijn bedragen genoemd onder de € 1.000. Het betreft zonder in vijf gevallen kleine gemeenten waar gemeentelijke uitvaarten zich zeer incidenteel (hooguit 2 x per jaar) voordoen, t.w. Brielle, Westerveld, Muiden, Dantumadiel en Culemborg. Daarnaast is voor de middelgrote gemeente Smallingerland aangegeven dat crematies gemiddeld € 400 bedragen. Het is denkbaar dat in deze gevallen een deel van de uitvaartkosten hetzij door de uitvaartondernemer, hetzij door anderen, evt. in combinatie, is voldaan.

⁴¹ Betreft geen gewogen gemiddelde maar een gemiddelde op basis van gelijkwaardigheid. Iedere gemeente weegt even zwaar, omdat het niet gaat om de kosten per uitvaart, maar om de kosten per uitvaart per gemeente.

Opvallend is dat de kosten van zowel middelgrote als grote gemeenten hoger zijn dan die van kleine gemeenten en dat de kosten oplopen, gerekend naar gemeentecategorie. Het verschil tussen kleine en grote gemeenten bedraagt € 316 (bijna 15% meer) bij een begrafenis en € 192 (bijna 10% meer) bij een crematie. Voor middelgrote gemeenten zijn de verschillen iets kleiner. Verschillende verklaringen zijn denkbaar: allereerst geldt dat (middel)grote gemeenten gemeentelijke uitvaarten in het algemeen meer 'aankleden' dan kleinere gemeenten (zie vraag 22). Daarnaast is denkbaar dat uitvaartondernemers door het beperkte aantal uitvaarten per jaar in kleine gemeenten, eerder bereid zijn bepaalde kosten voor eigen rekening te nemen, vanuit het oogpunt van betrokkenheid bij de lokale gemeenschap en maatschappelijk verantwoord ondernemen⁴². Ten slotte is van belang dat in de gemiddelde kosten soms ook de grafkosten die de gemeente voor een begrafenis in rekening brengt, zijn opgenomen. Deze zijn doorgaans hoger in grote dan in kleinere gemeenten⁴³. Het komt voor dat uitvaartondernemers deze kosten moeten betalen aan de gemeente (afdeling begraafplaatsbeheer) om ze vervolgens in rekening te brengen bij diezelfde gemeente (ambtenaar gemeentelijke uitvaarten).

Om het effect van de grafkosten uit te sluiten, en te weten te komen wat de gemiddelde kosten zijn die uitvaartondernemers exclusief grafkosten in rekening brengen, is het gemiddelde berekend van de kosten die uitvaartondernemers in rekening brengen aan gemeenten, die bij vraag 9 (grafkosten) hebben aangegeven deze kosten *niet* door te berekenen⁴⁴. De gemiddelde kosten die deze gemeenten kwijt zijn aan uitvaartondernemers bedragen € 2.267. Dat kan een richtbedrag vormen als uitgangspunt voor vergelijking van kosten die uitvaartondernemers in rekening brengen. Bedacht moet wel worden dat de kosten van een uitvaartondernemer niet alleen worden bepaald door zijn tarieven, maar ook door het aantal noodzakelijke handelingen dat dient te worden verricht en dat de kosten daarvan niet altijd beïnvloedbaar zijn⁴⁵.

Gelet op het beperkte aantal bruikbare gegevens ⁴⁶, is een onderverdeling naar gemeentecategorie in dit geval niet verantwoord. Opmerkelijk is wel dat ook binnen deze gemeenten de prijsverschillen fors uiteenlopen. Waar de gemeente Berkelland aangeeft gemiddeld per uitvaart € 4.000 te betalen aan een uitvaartondernemer, noemt de gemeente Venlo een bedrag van € 1.100.

Gevraagd naar de mening van de respondenten over de hoogte van de uitvaartkosten, geeft slechts een beperkt aantal aan dat dit te hoog is (30 gemeenten, 14%). Een grote groep respondenten geeft aan dat de kosten niet te hoog zijn (44%). Daaronder vallen ook gemeenten die verhoudingsgewijs veel betalen voor de diensten van de uitvaartondernemer. Zo zijn de respondenten van de gemeenten Hilversum, Ooststellingwerf en Kapelle van mening dat de kosten van de uitvaartondernemer niet te hoog zijn, terwijl in elk van deze gemeenten de kosten gemiddeld toch € 4.000 zouden bedragen. De respondenten van deze gemeenten zijn ook van mening dat het 'enigszins belangrijk' is dat gemeentelijke uitvaarten goedkoper kunnen worden gerealiseerd. Een groot belang wordt kennelijk niet aan kostenreductie gehecht.

Anderzijds zijn er ook gemeenten die aangeven de kosten te hoog te vinden, terwijl deze, afgezet tegen het landelijk gemiddelde, laag zijn. De respondenten van de gemeenten Valkenswaard en Schinnen geven aan gemiddeld per begrafenis € 1.500 te betalen en de respondent van Rijswijk noemt een bedrag van € 1.662 per begrafenis, terwijl deze bedragen ruimschoots onder het landelijk gemiddelde per gemeente liggen. Het belang dat voor deze gemeenten aan verdere

⁴² In gesprekken met uitvaartorganisaties en gemeenten, gevoerd door studenten van de CHE in het kader van de verdiepingsminor 'Public affairs', werd deze indruk bevestigd.

⁴³ Zie www.lob.nl

⁴⁴ Een dergelijke vergelijking kan ook worden gemaakt voor gemeenten, die bij vraag 9 hebben aangegeven alle grafkosten door te berekenen. Dat geeft echter een vertekend beeld, omdat de grafkosten niet altijd aan uitvaartondernemers in rekening worden gebracht (bijv. gemeente Assen) maar geregeld intern worden doorgeboekt. Een dergelijke vergelijking is daarom niet meer zinvol.

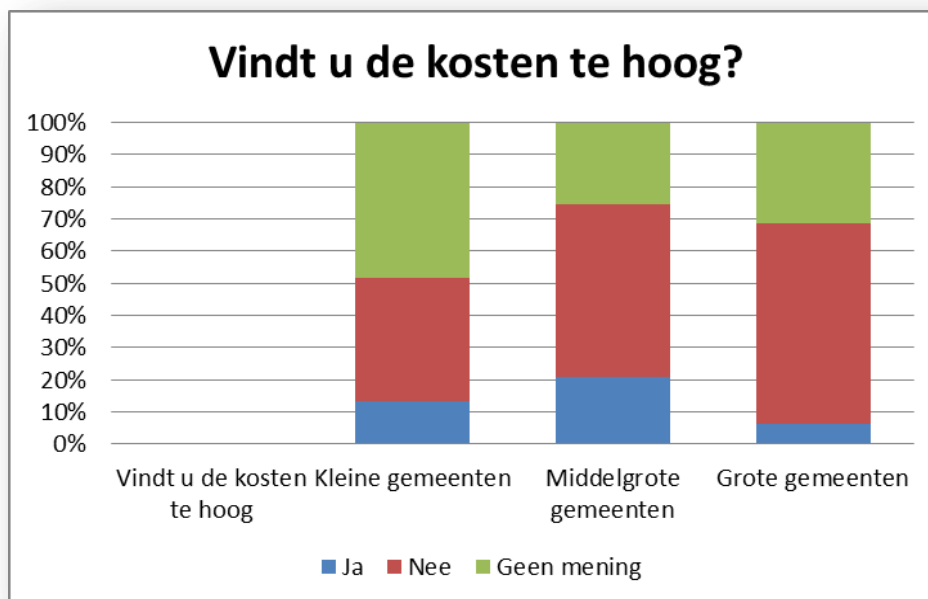
⁴⁵ Dat geldt bijv. het gebruik van een mortuarium voor een aantal dagen, i.v.m. het onderzoek naar nabestaanden. Naar mate dit onderzoek meer tijd vergt, worden de kosten navenant hoger.

⁴⁶ Voor 2010: 20 gemeenten, voor 2011: 17 gemeenten. Zie verder de verantwoording.

kostenreductie wordt geëcht wordt wisselend beoordeeld, respectievelijk op 'belangrijk', 'enigszins belangrijk' en 'zeer belangrijk'.

Voorts geeft 42% van de respondenten aan geen mening te hebben. Opvallend is dat dit ook geldt voor de gemeente Rotterdam, die met 125 uitvaarten per jaar over 2010 en 2011 zowel een wezenlijk financiële belang heeft bij het beperken van deze kosten. De respondent geeft aan de hoogte van de kosten 'enigszins belangrijk' te vinden. Voor die gemeente wordt een gemiddeld bedrag genoemd van € 2.550 voor zowel begrafenissen als crematie. In totaliteit wordt in Rotterdam circa € 300.000,- uitgegeven voor gemeentelijke uitvaarten.

De volgende tabel geeft een onderverdeling naar gemeentegrootte:

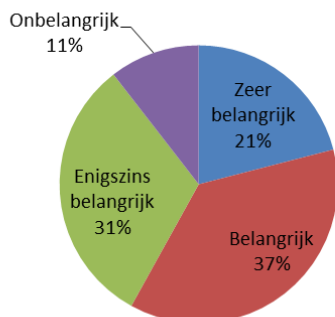
Opvallend is verder dat verreweg de meeste respondenten van de 16 grote gemeenten van mening zijn dat de kosten *niet* te hoog zijn (10), terwijl de gemiddelde kosten behoorlijk uiteenlopen. Zo betalen de gemeente Apeldoorn en Leiden gemiddeld € 3.500 aan de uitvaartondernemer voor een begrafenis, en de gemeenten Groningen en Enschedé € 1.600. De respondenten van de gemeenten 's-Hertogenbosch⁴⁷ en Alkmaar⁴⁸ geven aan dat de kosten te hoog zijn. Deze respondenten geven bovendien aan het 'zeer belangrijk' respectievelijk 'belangrijk' te vinden dat gemeentelijke uitvaarten goedkoper kunnen worden gerealiseerd.

⁴⁷ Begravenis: € 2.300 en crematie € 1.900

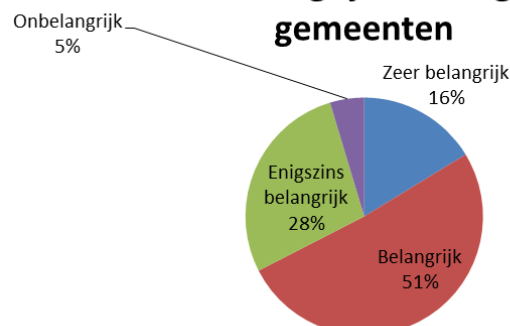
⁴⁸ Begravenis € 2.400, geen crematies

Nader beschouwd naar gemeentegrootte wordt het belang van kostenreductie als volgt beoordeeld:

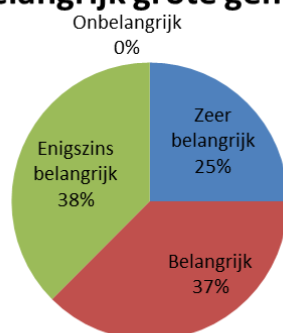
Hoe belangrijk kleine gemeenten

Hoe belangrijk middelgrote gemeenten

Hoe belangrijk grote gemeenten

Opvallend is dat vrijwel alle respondenten (>90%) kostenreductie *in een bepaalde mate* belangrijk te vinden. Een groot deel van de respondenten (60%) geeft zelfs aan kostenreductie (zeer) belangrijk te vinden. De verschillen tussen kleine en (middel)grote gemeenten zijn beperkt. Slecht een zeer gering aantal respondenten (8%) geeft aan kostenreductie 'onbelangrijk' te vinden. Dat lijkt nogal op gespannen voet te staan met de uitkomst van de vorige vraag. Immers, als een groot aantal respondenten aangeeft dat de kosten van de uitvaartondernemer niet te hoog zijn of als zij daar geen mening over heeft, hoe verhoudt zich dat dan tot de bewering van een groot aantal van hen dat het belangrijk is om gemeentelijke uitvaarten goedkoper te realiseren? Uit gesprekken met gemeente-ambtenaren hebben wij de indruk gekregen dat deze paradoxale uitkomst deels te verklaren is doordat gemeente-ambtenaren er wel van overtuigd zijn dat de kosten laag gehouden moeten worden, als zorgplicht jegens de samenleving, maar dat er vaak onvoldoende zicht bestaat op wat een redelijk kostenniveau is⁴⁹, dan wel dat men van mening is dat deze kostenreductie slechts voor een deel te beïnvloeden is door de uitvaartondernemer⁵⁰. Verder kwalitatief onderzoek is nodig om meer zicht te krijgen op deze paradox.

⁴⁹ Dat geldt vermoedelijk m.n. voor degenen die 'geen mening' hebben over de hoogte van de kosten van de uitvaartondernemer

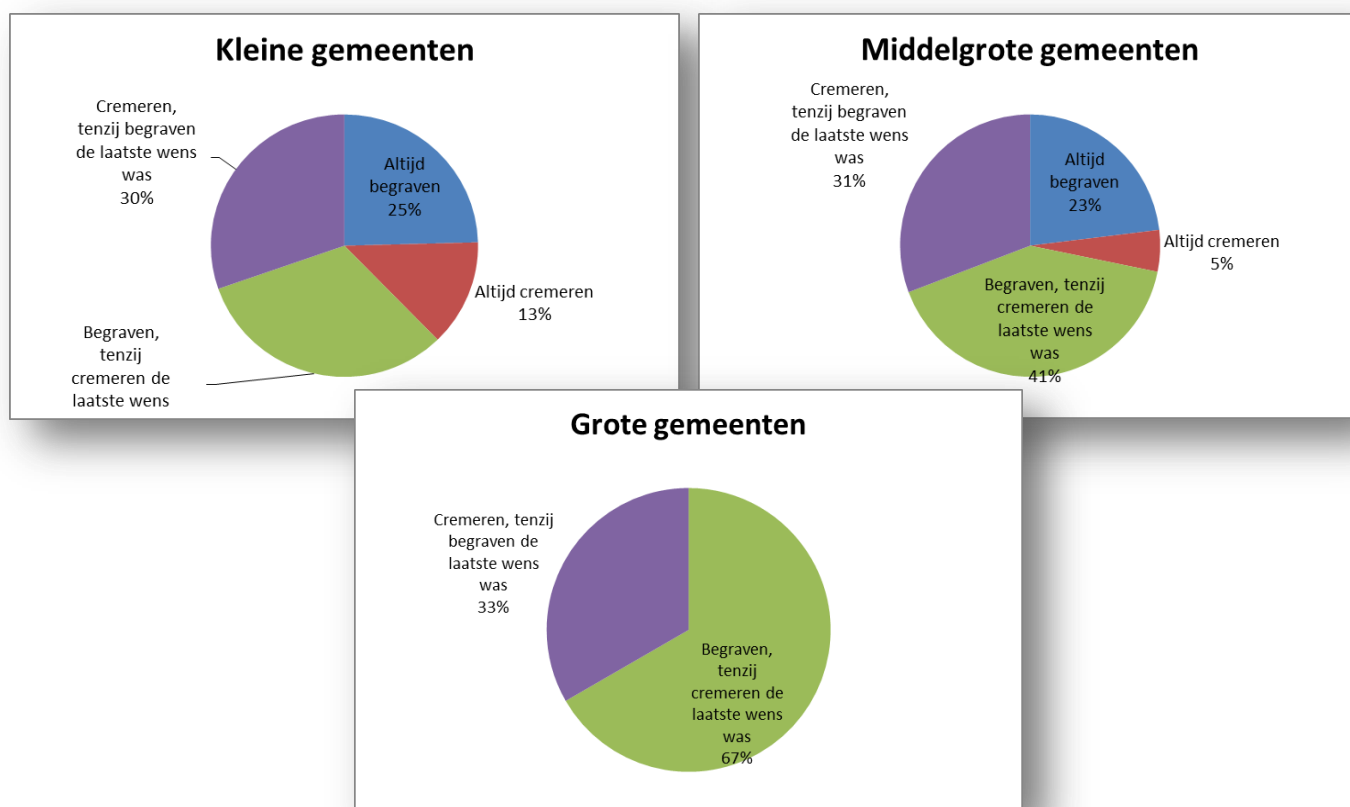
⁵⁰ Componenten die niet beïnvloedbaar zijn door de uitvaartondernemer zijn bijv: grafkosten, kosten crematie (vaak), ligdagen in een mortuarium, kosten van beheer bezittingen e.d.

Hoofdstuk 5. Vormgeving

In de Wet op de lijkbezorging is niets bepaald over de wijze waarop een gemeentelijke uitvaart vormgegeven moet worden. Uitgangspunt van de wetgever is wel dat de uitvaart een sober karakter heeft. Wel geldt ook voor gemeentelijke uitvaarten dat de uitvaart plaatsvindt overeenkomstig de (vermoedelijke) wens van de overledene, tenzij dat redelijkerwijs niet gevergd kan worden. Omdat de regelgeving enige ruimte geeft om de vormgeving naar eigen inzicht in te vullen is gevraagd naar die invulling en de evt. betrokkenheid van maatschappelijke instellingen.

Vraag 22. Hoe worden gemeentelijke uitvaarten vormgegeven?

Hoewel de (vermoedelijke) wens van de overledene uitgangspunt is van de wijze waarop de uitvaart plaatsvindt⁵¹ en de gemeente niet slechts voor begraven of voor cremen kan kiezen, is in een aantal gemeenten beleidsmatig wel voor één van beide vormen gekozen. In 23% van de gemeenten wordt altijd gekozen voor begraven. Daarentegen wordt in 9% van de gemeenten altijd gekozen voor cremen. Een meerderheid van de gemeenten (59%) kiest ervoor altijd te begraven, of te begraven, tenzij cremen de wens is. De onderverdeling naar gemeentegrootte is als volgt:

⁵¹ Zie artikel 18, eerste lid, tweede volzin, Wlb: "De lijkbezorging geschiedt overeenkomstig de wens of de vermoedelijke wens van de overledene, tenzij dat redelijkerwijs niet gevergd kan worden."

Opvallend is dat de grote gemeenten het dichtst bij de bedoelingen van de wetgever blijven, gelet op het feit dat in alle gevallen is gekozen voor 'begraven, tenzij...' of 'cremeren, tenzij...'. Als uitgangspunt kiest de meerderheid van de grote gemeenten voor 'begraven, tenzij...'. Dit kan verband houden met het feit dat overledenen waarvan de identiteit niet bekend is, altijd moeten worden begraven⁵². Altijd cremeren is daarmee niet in overeenstemming.

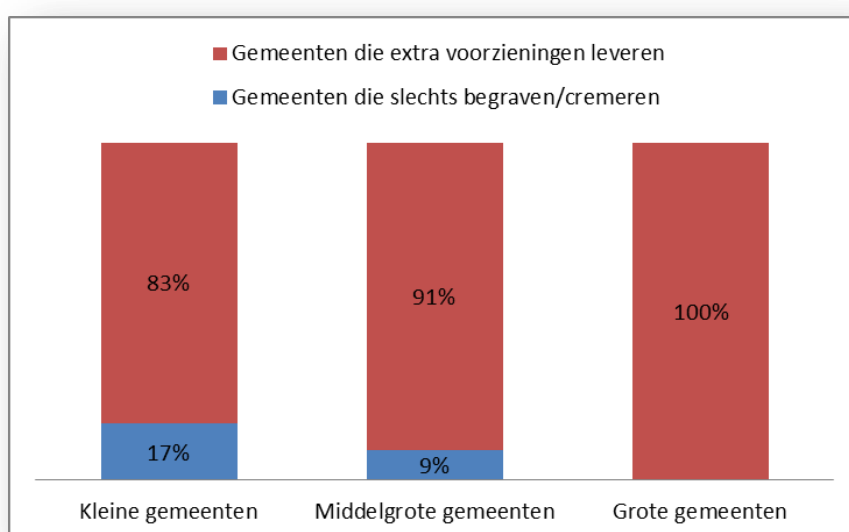
In de enquête is niet gevraagd naar de reden dat een aantal gemeenten altijd voor begraven of cremeren kiest. Uit gesprekken die wij hebben gevoerd met uitvoerende ambtenaren blijkt dat een dergelijke beleidsmatige keus wel wordt verdedigd door erop te wijzen dat het lastig is de (vermoedelijke) wens van de overledene te achterhalen en dat dit redelijkerwijs niet van de gemeente kan worden gevergd, of de opvatting dat de (vermoedelijke) wens bij een gemeentelijke uitvaart geen rol meer speelt, dan wel dat simpelweg gekozen wordt voor de goedkoopste optie.

Gemeenten kunnen naast de technische uitvaart, ook nog extra voorzieningen aanbieden. Gevraagd is naar de mogelijkheid voor belangstellenden om bij de begrafenis of crematie aanwezig te zijn, om na een crematie de as van de overledene te mogen meenemen, om afscheid te nemen van de overledene in een rouwcentrum, het bestellen en financieren van een bloemstuk voor dat afscheid, het plaatsen van een rouwadvertentie in een dag- of weekblad, het voordragen van een gedicht bij het afscheid en het daarbij schenken van koffie of thee.

Ongeveer één op de zes gemeenten (15%) houdt de uitvaart sober en beperkt zich tot de begrafenis of crematie. Er is geen gelegenheid om in een rouwcentrum afscheid te nemen, belangstellenden kunnen de uitvaart niet bijwonen, er wordt geen bloemstuk geregeld, advertentie geplaatst of gedicht voorgelezen en evenmin na afloop van de uitvaart koffie geschonken. Tot die 'sobere' gemeenten behoren bijv. de gemeenten Almelo, Zeist en Nunspeet.

Verreweg de meeste gemeenten doen iets extra's. De gemeente Ooststellingwerf spant daarbij de kroon: bij een crematie kunnen de nabestaanden kiezen de as te laten verstrooien of mee te nemen, er is gelegenheid afscheid te nemen in een rouwcentrum, belangstellenden mogen mee naar de crematie of naar de begrafenis, er wordt een bloemstuk geplaatst, een advertentie gezet en na afloop van de uitvaart wordt er koffie geschonken. Ook gemeenten als Hilversum, Rheden en Tubbergen bieden veel extra's. In deze gemeenten is het ook de regel dat een gedicht wordt voorgedragen. Er zijn overigens slechts weinig gemeenten (9⁵³) die dat (laten) doen.

Verdeeld naar gemeentecategorieën levert dit het volgende beeld op:

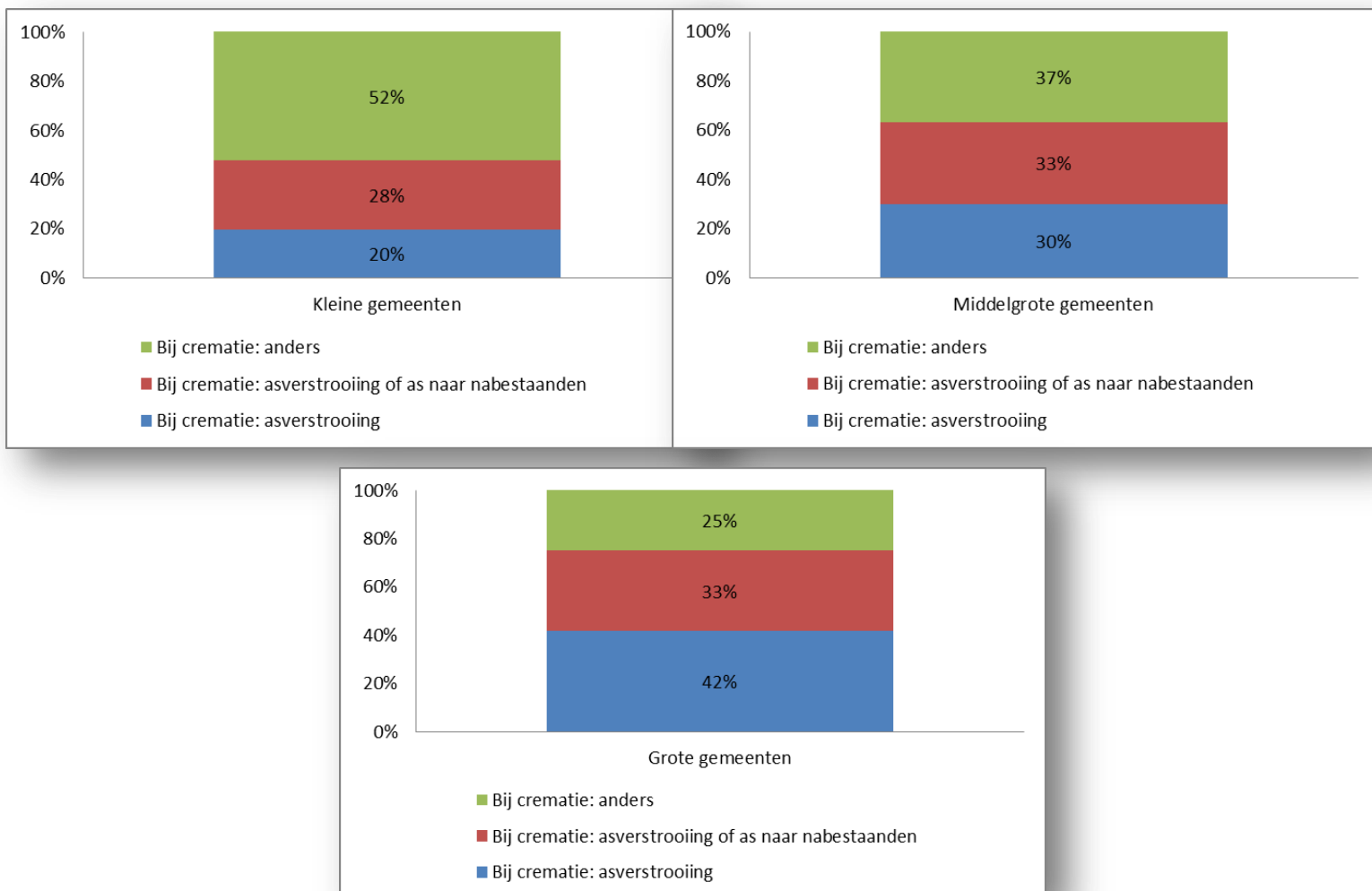

⁵² Artikel 21, zesde lid Wlb: "Een lijk als bedoeld in het derde lid wordt begraven."

⁵³ Van de 172 bruikbare reacties

Opvallend is dat alle grote gemeenten extra voorzieningen aanbieden. Bovendien lijkt er een relatie te zijn tussen omvang van de gemeente en het bieden van extra voorzieningen. Van de 25 grootste gemeenten, die deelgenomen hebben aan de enquête, is er geen enkele die zich beperkt tot de technische uitvaart. Daar staat tegenover dat van de kleinste 25 gemeenten, er 9 zijn die dat wel doen.

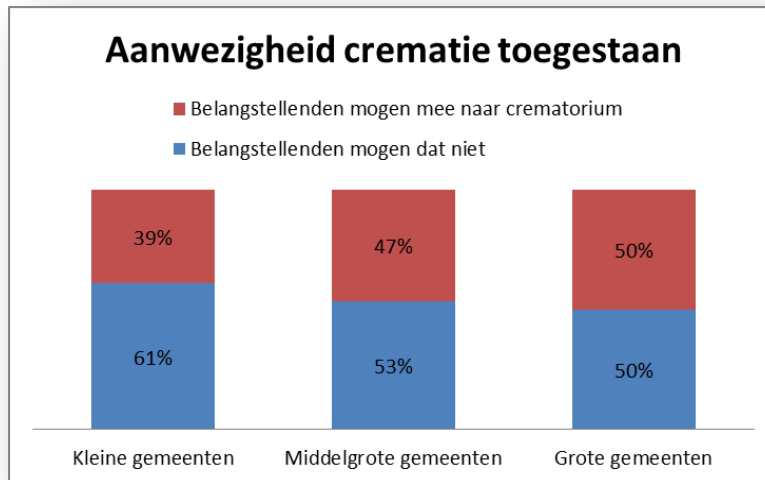
Als gemeenten kiezen voor crematie, dan blijkt uit de enquête dat 28% van de gemeenten ermee instemt dat de nabestaanden de as van de overledene in ontvangst te nemen, in plaats van de (meestal goedkopere) optie om de as te verstrooien (20% van de gemeenten). Daarnaast heeft een grote groep respondenten dit niet ingevuld (categorie 'anders'). De verhouding tussen de gemeentecategorieën is als volgt:

Deze uitkomst kan erop wijzen dat grote gemeenten eerder geneigd zijn te kiezen voor de (goedkopere) optie om de as te verstrooien dan kleine gemeenten. Kostenoverwegingen kunnen daarbij een rol spelen, maar praktische problemen vormen voor diverse gemeenten ook een belangrijk argument niet te kiezen voor het meegeven van de as aan nabestaanden. Uit een reeks juridische procedures, die de afgelopen jaren is gevoerd over het verdelen van de as, blijkt dat aan die optie de nodige haken en ogen zitten⁵⁴. Dat verklaart de huiver, die er soms bestaat bij gemeente-ambtenaren om daarvoor te kiezen.

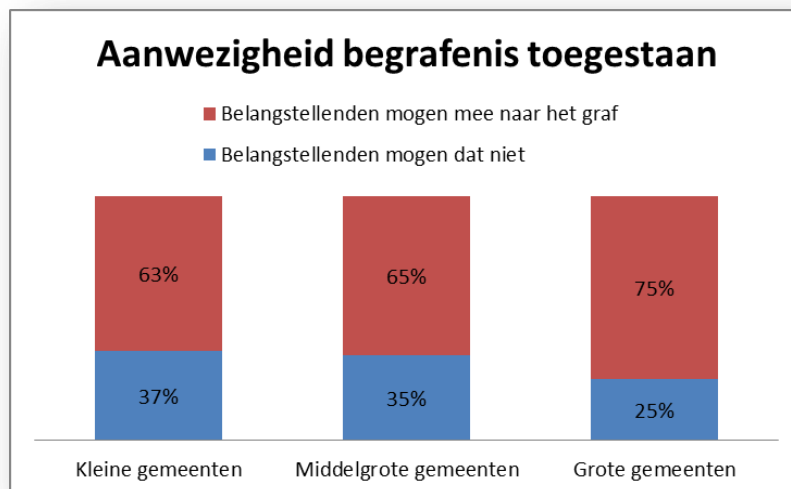
⁵⁴ Zie 'Eenzame uitvaarten. Handreiking voor de uitvoering van de Wet op de lijkbezorging', Stichting Stimulansz, H. van Deutekom, nr. 5.10, p. 90.

Kiezen gemeenten voor de mogelijkheid van cremeren, dan wordt door 42% van de gemeenten toegestaan om bij de (technische) crematie aanwezig te zijn in het crematorium. De verdeling over de gemeentecategorieën is als volgt:

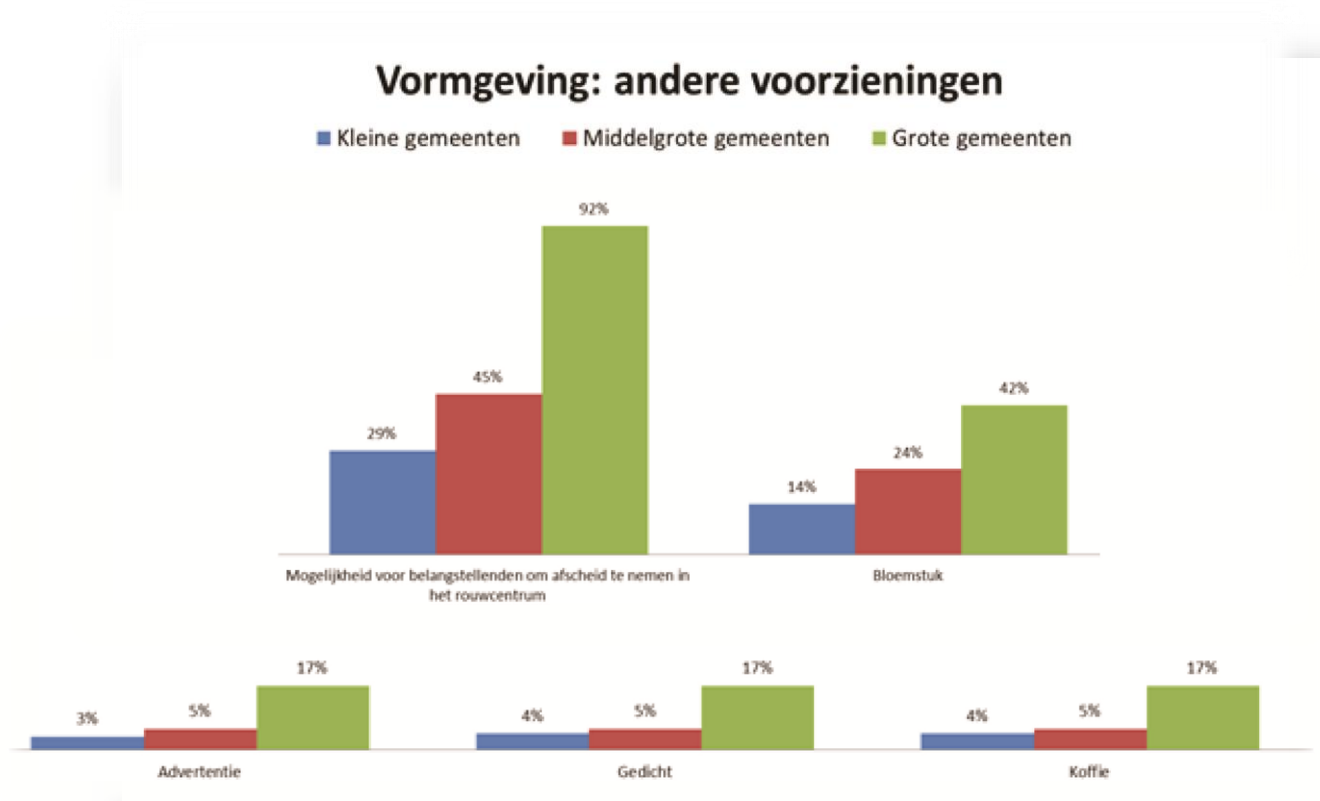
Er zijn geen grote verschillen tussen kleine en (middel)grote gemeenten waar te nemen op dit punt.

Betreft het een gemeentelijke begrafenis, dan bieden gemeenten in een grote meerderheid (65%) nabestaanden de gelegenheid om erbij aanwezig te zijn. Verdeeld naar gemeentecategorie levert dit het volgende beeld op:

Weliswaar blijkt uit de uitkomsten dat naar verhouding grote gemeenten iets gemakkelijker zijn in het toestaan van nabestaanden bij de feitelijke begrafenis dan middelgrote en kleine gemeenten, de procentuele verschillen zijn niet erg groot.

Wat betreft de overige voorzieningen, die gemeenten bieden bij een gemeentelijke uitvaart, kan het volgende beeld worden geschetst:

Deze uitkomst bevestigt de eerdergenoemde constatering, dat grote gemeenten vaker iets extra's bieden dan kleine gemeenten. M.n. het bieden van een gelegenheid om afscheid te nemen van de overledene is iets, dat grote gemeenten in meerderheid laten doen. Ook wordt relatief vaker een bloemstuk aangeschaft, een advertentie geplaatst of een gedicht voorgedragen. Vermeldenswaard is nog dat van de 25 grootste gemeenten, die aan de enquête hebben deelgenomen, er slechts 2 zijn die een gedicht laten voordragen⁵⁵. Dat is opmerkelijk, omdat stichting 'de eenzame uitvaart', een organisatie, die tot doel heeft om bij eenzame uitvaarten een gedicht uit te spreken, de afgelopen tijd op verschillende manieren aandacht van de landelijke media heeft gekregen voor zijn activiteiten⁵⁶. Het heeft er kennelijk nog niet toe geleid dat het aantal gemeenten, dat voorziet in het voordragen van een gedicht, sterk is toegenomen.

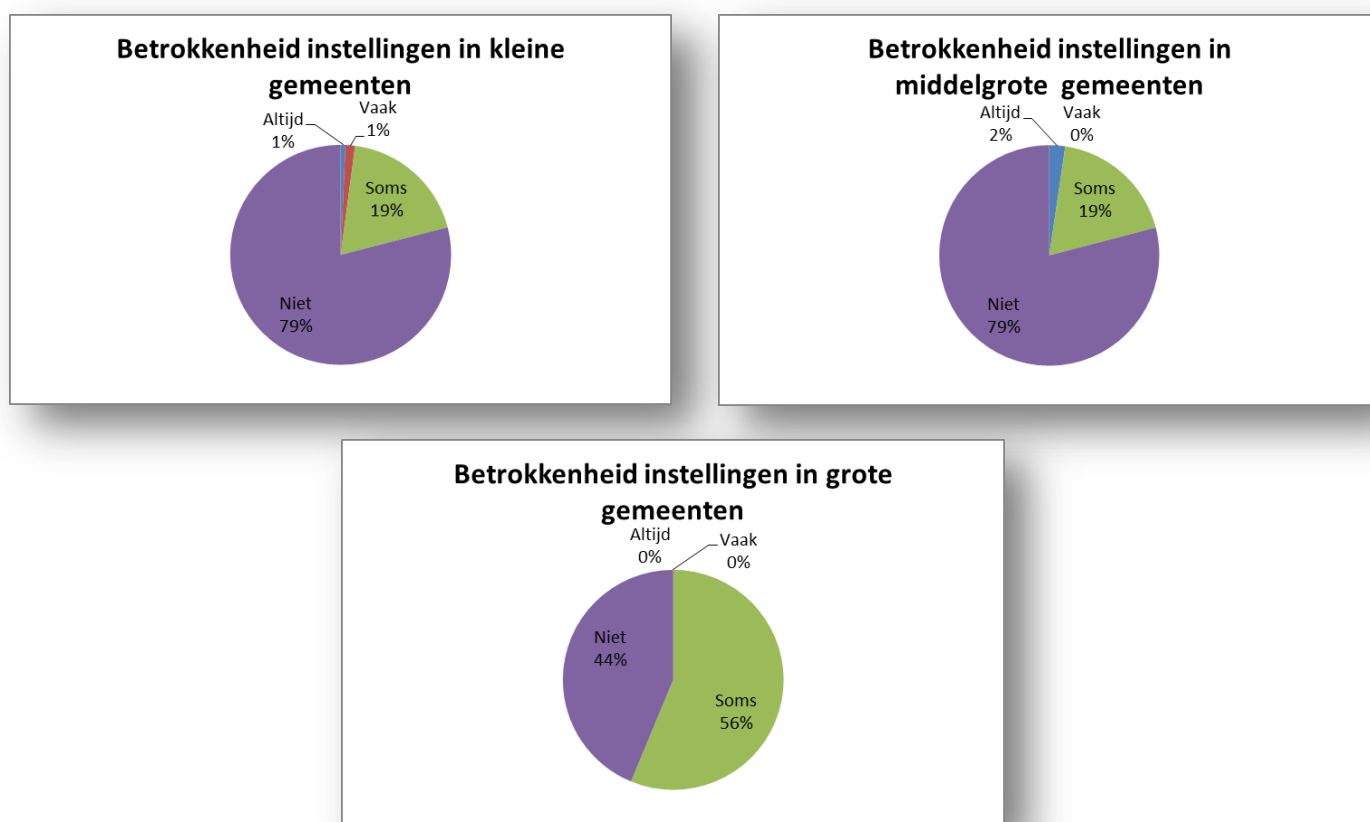
⁵⁵ Dit zijn 2 grote gemeenten, dat verklaart dat onder grote gemeenten toch een score van 17% resulteert.

⁵⁶ Zie www.eenzameuitvaart.nl

Vraag 23, 24 en 25. Worden maatschappelijke instellingen betrokken bij de vormgeving van een gemeentelijke uitvaart? Zo ja, welke? Welke rol spelen deze instellingen bij de vormgeving?

Hoewel een gemeentelijke uitvaart een wettelijke verantwoordelijkheid van de gemeentelijke overheid is en voor diens rekening komt, kunnen maatschappelijke instellingen een rol spelen bij de bekostiging en vormgeving van de uitvaart. Bij een terugtrekkende overheid wordt de vraag actueel welke rol maatschappelijke instellingen voor zichzelf zien in het openvallende speelveld.

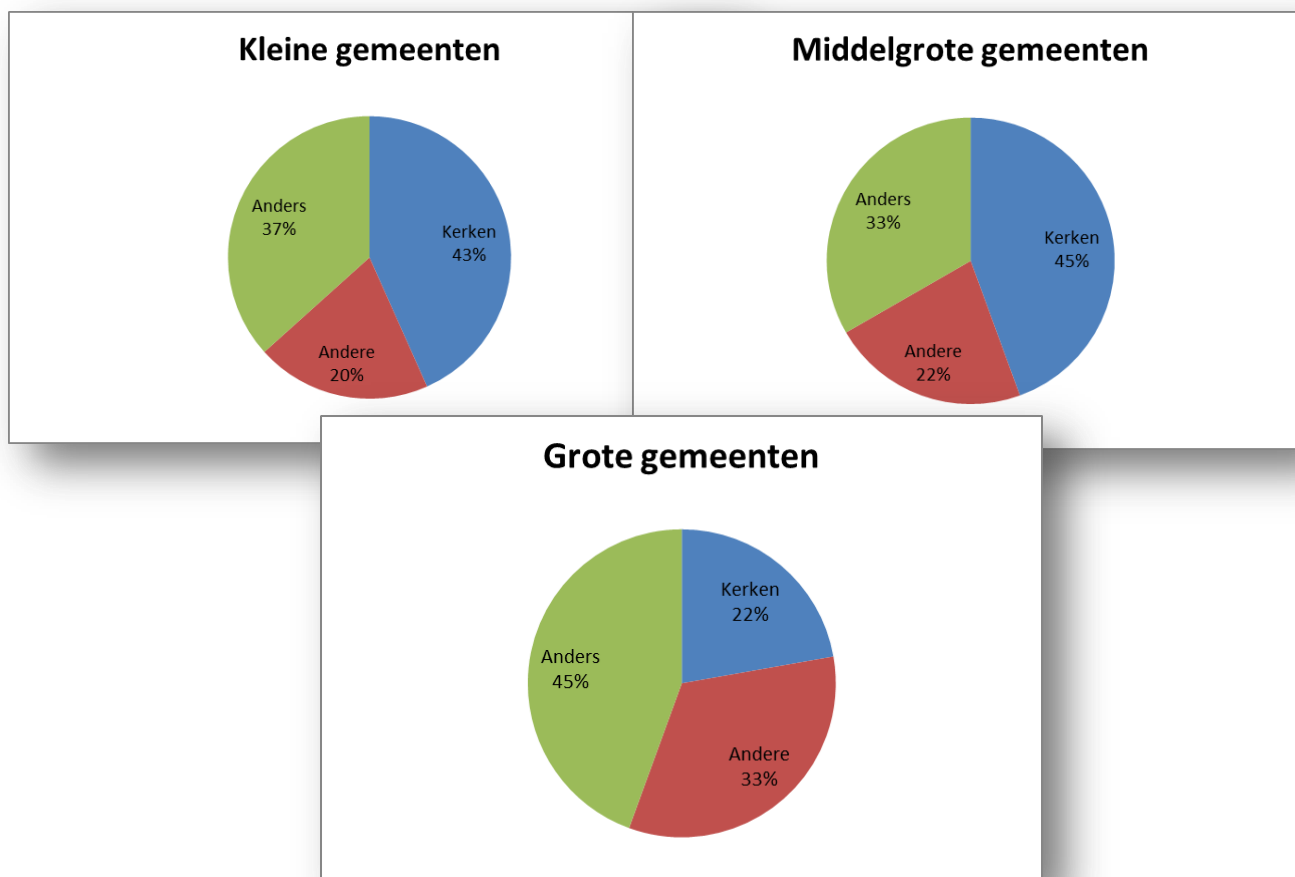
Uit de enquête blijkt dat maar weinig gemeenten voor zichzelf een actieve rol zien weggelegd in het betrekken van maatschappelijke instellingen. Slechts één op de vier gemeenten betreft soms, vaak of altijd maatschappelijke instellingen bij de uitvaart. Slechts twee gemeenten betrekken altijd één of meer instellingen bij de uitvaart: de gemeenten Gaasterlân-Sleat en Sittard-Geleen. Twee gemeenten hebben aangegeven 'vaak' maatschappelijke instellingen te betrekken: de gemeenten Ameland en Boarnsterhim. Onderverdeeld naar gemeentegrootte ontstaat het volgende beeld:

Opmerkelijk is, dat een negental grote gemeenten aangeeft 'soms' maatschappelijke instellingen te betrekken. In 2 gevallen betreft het religieuze instellingen ('s-Hertogenbosch en Groningen), in 3 gevallen zorgverleners als leger des heils en GGZ-instellingen en in 4 gevallen 'anderen'. Onbekend is om welke andere instellingen het dan gaat. Nader onderzoek kan zicht geven op het karakter van deze andere instellingen en op de frequentie en aanleiding van betrokkenheid van dergelijke instellingen. Dat gaat het bestek van dit onderzoek te buiten.

Wordt bij de gemeenten die instellingen betrekken bij de uitvaart een onderverdeling gemaakt naar de aard van de instelling, dan ontstaat het volgende beeld⁵⁷

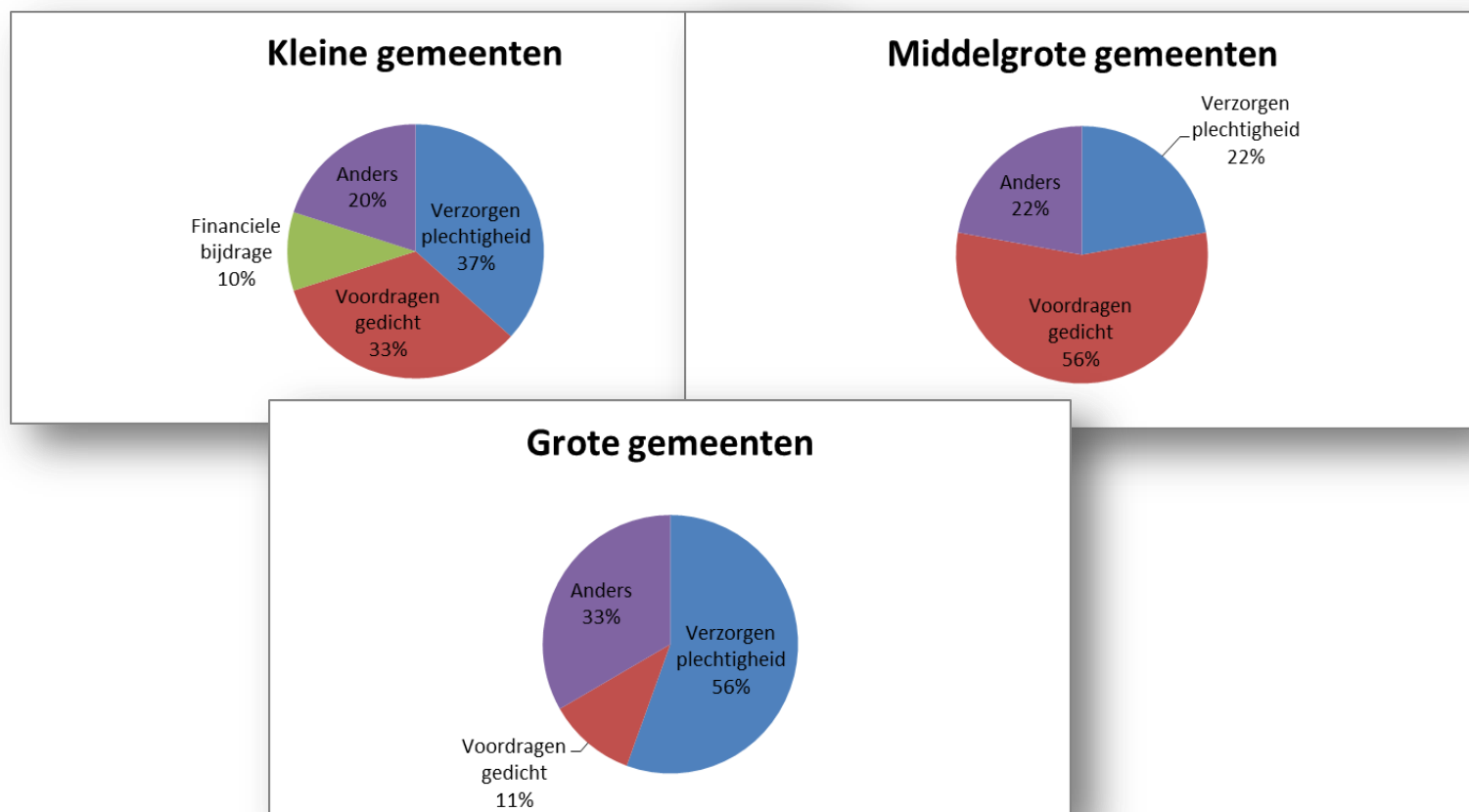
⁵⁷ Wel past daarbij de restrictie dat het om zulke beperkte aantallen gaat, dat deze uitkomst niet meer dan indicatief van karakter is.

Als er instellingen worden betrokken, dan zijn het meestal kerken, moskeeën of andere religieuze instellingen. De rol die deze instellingen vervullen, wordt meestal gezien in het verzorgen van een afscheidsdienst of rouwplechtigheid dan wel het voordragen van een gedicht of het houden van een toespraak. Slechts in een drietal kleine gemeenten wordt financieel bijgedragen aan de begrafenis of de crematie: in de gemeenten Gaasterlân-Sleat, Giessenlanden en Schijndel. Ten slotte geeft nog een elftal gemeenten aan op andere wijze maatschappelijke instellingen bij de uitvaart te betrekken. In een enkel geval is toegelicht wat de aard is van die betrokkenheid. Genoemd zijn ondermeer:

- in overleg de uitvaart regelen (Apeldoorn)
- aanwezigheid bij uitvaart (Sittard-Geleen)
- begeleiden kinderen (Bronckhorst)

Onderverdeeld naar gemeentecategorie levert dit het volgende beeld op:

Gelet op het beperkte aantal gemeenten dat maatschappelijke instellingen betreft bij de uitvaart (nog geen 25%), lijkt er op dit punt nog ontwikkelruimte te zijn. Worden de uitkomsten in verbanding gebracht met de vraag 'hoe belangrijk vindt u het dat gemeentelijke uitvaarten goedkoper kunnen worden gerealiseerd?' dan blijkt dat 29 gemeenten die dat 'zeer belangrijk' vinden, geen maatschappelijke instellingen betrekken bij de vormgeving van de uitvaart⁵⁸.

Niet is gevraagd naar de reden van het al dan niet betrekken van instellingen. Dat kan een praktische reden zijn, een gemeentelijke uitvaart moet nou eenmaal binnen korte tijd gerealiseerd zijn, het kan ook mee principieel van aard zijn, vanuit de overtuiging dat de overheid namens de gemeenschap zich ontfenmt over de uitvaart en verdere betrokkenheid van (ideologisch gemotiveerde) instellingen niet gewenst is. Uit interviews met studenten van de CHE geven veel gemeente-ambtenaren dit laatste punt aan als belangrijke reden.

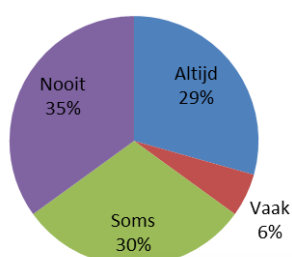
⁵⁸ Bijv. Capelle aan den IJssel, Lochem en Oost Gelre

Vraag 26. In welke mate wordt de burgemeester betrokken bij een gemeentelijke uitvaart?

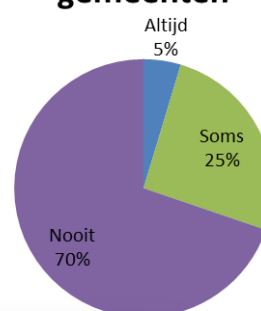
Het zorgdragen voor een gemeentelijke uitvaart is een wettelijke taak die toevertrouwd is aan de burgemeester. In de regel is deze taak gemandateerd aan één of meerdere ambtenaren. Dat neemt niet weg dat de burgemeester verantwoordelijk is. Los van die verantwoordelijkheid blijkt uit interviews van studenten van de CHE met gemeente-ambtenaren, dat de burgemeester bij de uitvoering van deze taak soms nog graag actief betrokken is, doorgaans vanuit een duidelijke visie op de invulling van het burgemeestersambt, soms vanuit persoonlijke betrokkenheid.

In de enquête is gevraagd naar de mate waarin de burgemeester betrokken is bij de uitvaart. Het is niet verrassend dat in een groot aantal kleine gemeenten de burgemeester bij gemeentelijke uitvaarten betrokken is. In meer dan één op de drie gemeenten is dat vaak of altijd het geval (resp. 29% en 6%). Eveneens in ruim één op de drie kleine gemeenten is de burgemeester nooit betrokken. Het betreft dan m.n. de grotere onder de kleine. In (middel)grote gemeenten komt het maar zelden voor dat de burgemeester vaak of altijd wordt betrokken. (Middel)grote gemeenten waar de burgemeester altijd een rol speelt, zijn de gemeenten Vlissingen, Assen en Haarlemmermeer. Welke rol dat exact is, wordt niet duidelijk.

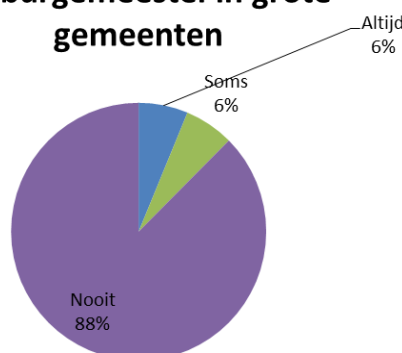
Rol burgemeester in kleine gemeenten

Rol burgemeester in middelgrote gemeenten

Rol burgemeester in grote gemeenten

Naar mate het inwonertal stijgt komt het minder vaak voor dat de burgemeester vaak of altijd betrokken is. Grote gemeenten betrekken de burgemeester verhoudingsgewijs het minste bij een gemeentelijke uitvaart. Ook dat is niet verrassend. Gelet op het gewicht van de functie is het voorzienbaar dat deze taak ondersneeuwt bij andere –evenzeer belangrijke– taken van de eerste burger.

BIJLAGE 1

In de enquête zijn de volgende thema's aan de orde gesteld en de volgende vragen opgenomen:

Thema: Algemeen

- Vraag 1. In welke gemeente bent u werkzaam?*
- Vraag 2. Welke afdeling is verantwoordelijk voor de afhandeling van gemeentelijke uitvaarten?*
- Vraag 3. Wie is binnen uw gemeente contactpersoon voor gemeentelijke uitvaarten?*
- Vraag 4. Hoeveel gemeentelijke uitvaarten heeft uw gemeente de afgelopen periode verzorgd?*
- Vraag 5. Verwacht u een toename van het aantal gemeentelijke uitvaarten?*
- Vraag 6. Zijn er in uw gemeente beleidsregels of werkinstructies vastgesteld voor de uitvoering van gemeentelijke uitvaarten?*
- Vraag 7. Welke nabestaanden benadert u om zorg te dragen voor de uitvaart, voordat u besluit om over te gaan tot een gemeentelijke uitvaart?*

Thema: Kosten

- Vraag 8. Wat is het totaalbedrag aan uitgaven, zonder de gemeentelijke personeelskosten, voor gemeentelijke uitvaarten?*
- Vraag 9. Worden in uw gemeente de grafkosten doorberekend bij een gemeentelijke begrafenis?*
- Vraag 10. Worden kosten van gemeentelijke uitvaarten zo mogelijk verhaald op de nalatenschap of de erfgenamen?*
- Vraag 11. Op welke wijze wordt verhaal op de nalatenschap gezocht?*
- Vraag 12. Hoe groot is het bedrag dat door verhaal op nalatenschap en/of erfgenamen is ontvangen?*
- Vraag 13. Wie is belast met verhaal op de nalatenschap of op de erfgenamen?*

Thema: Arbeidstijd

- Vraag 14. Hoeveel personeelsformatie (FTE) is er beschikbaar voor de afhandeling van gemeentelijke uitvaarten (incl. verhaal)?*
- Vraag 15. Hoeveel tijd bent u gemiddeld kwijt aan de werkzaamheden die verbonden zijn aan een gemeentelijke uitvaart?*

Thema: Uitvaartorganisaties

- Vraag 16. Zijn er vaste afspraken met één of meerdere uitvaartorganisaties over het verzorgen van gemeentelijke uitvaarten?*
- Vraag 15. Hoeveel tijd bent u gemiddeld kwijt aan de werkzaamheden die verbonden zijn aan een gemeentelijke uitvaart?*
- Vraag 16. Zijn er vaste afspraken met één of meerdere uitvaartorganisaties over het verzorgen van gemeentelijke uitvaarten?*
- Vraag 17. Met welke uitvaartorganisaties zijn er vaste afspraken over het verzorgen van gemeentelijke uitvaarten?*
- Vraag 18. Wat is de looptijd van deze afspraken?*
- Vraag 19. Wat is het gemiddelde bedrag dat wordt betaald aan een uitvaartondernemer(s) voor een gemeentelijke uitvaart?*
- Vraag 20. Vindt u dat de kosten die de uitvaartondernemer in rekening brengt voor een gemeentelijke uitvaart te hoog zijn?*
- Vraag 21. Hoe belangrijk vindt u het dat gemeentelijke uitvaarten goedkoper kunnen worden gerealiseerd?*

Thema: Vormgeving

- Vraag 22. Hoe worden gemeentelijke uitvaarten vormgegeven?*
- Vraag 23. Worden maatschappelijke instellingen betrokken bij de vormgeving van een gemeentelijke uitvaart?*
- Vraag 24. welke maatschappelijke instellingen worden betrokken bij de vormgeving van een gemeentelijke uitvaart?*
- Vraag 25. Welke rol spelen maatschappelijke instellingen bij de vormgeving van een gemeentelijke uitvaart?*
- Vraag 26. In welke mate wordt de burgemeester betrokken bij een gemeentelijke uitvaart?*